

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Janez BARTOLO

**SOCIO-EKONOMSKA STRUKTURA SLOVENSKEGA
KMETIJSTVA MED LETI 2003 IN 2007**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Janez BARTOLO

**SOCIO-EKONOMSKA STRUKTURA SLOVENSKEGA
KMETIJSTVA MED LETI 2003 IN 2007**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF SLOVENIAN
AGRICULTURE BETWEEN YEARS 2003 AND 2007**

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2010

S tem diplomskim delom končujem Univerzitetni študij kmetijstva - zootehnike. Opravljeno je bilo na Katedri za agrarno ekonomiko, politiko in pravo Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomske naloge imenovala prof. dr. Emila Erjavca.

Recenzent: doc. dr. Luka Juvančič

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Antonija HOLCMAN
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Emil ERJAVEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: doc. dr. Luka JUVANČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora: 27.12.2010

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Janez BARTOLO

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 631(043.2)=163.6
KG	kmetijstvo/kmetijska gospodarstva/socio-ekonomska struktura/ankete/Slovenija
KK	AGRIS E50
AV	BARTOLO, Janez
SA	ERJAVEC, Emil (mentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2010
IN	SOCIO-EKONOMSKA STRUKTURA SLOVENSKEGA KMETIJSTVA MED LETI 2003 IN 2007
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XI, 51 str., 33 pregl., 3 sl., 26 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	V raziskavi smo na osnovi anketnih podatkov 260 kmetijskih gospodarstev ilustrirali stanje in spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med letoma 2003 in 2007. Strukturne spremembe v kmetijstvu med letoma 2003 in 2007 so se nekoliko upočasnile. Vstop Slovenije v EU v letu 2004 ni bistveno pospešil sprememb na kmetijskih gospodarstvih. V anketiranem vzorcu so kmetijska gospodarstva v povprečju merila 9,21 ha (2003), oziroma 9,99 ha (2006), torej več kot je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (6,5 ha). Z živinorejo se je ukvarjalo okoli 90% kmetijskih gospodarstev. V analiziranem vzorcu kmetijskih gospodarstev je bilo okoli 37% gospodarjev zaposlenih na lastni kmetiji, okoli 1,5% na drugi kmetiji, izven kmetijstva je bilo zaposlenih okoli 29% gospodarjev, upokojenih pa je bilo okoli 30% gospodarjev. V dopolnilnih dejavnostih je bilo zaposlenih le 1,5% gospodarstev. Za analizirani vzorec kmetijskih gospodarstev lahko rečemo, da je starostna struktura gospodarjev dokaj neugodna. Za izobrazbeno strukturo gospodarjev na anketiranih kmetijskih gospodarstvih lahko ugotovimo, da je boljša od povprečja na slovenskih kmetijskih gospodarstvih. V analiziranem vzorcu kmečkih gospodinjstev so bili najpogostejši viri dohodkov: kmetovanje, zaposlitev izven kmetije, javni transferji in ukrepi SKP in PRP. Dohodki iz kmetovanja predstavljajo v strukturi dohodkov 35%, dohodki iz zaposlitev izven kmetije 30%, javni transferji 16%, dohodki iz ukrepov kmetijske politike in politike razvoja podeželja 15%. Ostali viri dohodkov so bili v strukturi dohodkov kmetijskih gospodarstev zastopani v manj kot 1%. Povprečni dohodek iz kmetovanja je znašal 10.368,30€. Povprečni skupni dohodek kmetijskih gospodarstev je znašal 29.660,38€. V analiziranem vzorcu je bilo skupno 12,2% profesionalnih kmetij.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN	Dn
DC	UDC 631(043.2)=163.6
CX	agriculture/agricultural households/socio-economic structure/questionnaires/Slovenia
CC	AGRIS E50
AU	BARTOLO, Janez
AA	ERJAVEC, Emil (supervisor)
PP	SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB	University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY	2010
TI	SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF SLOVENIAN AGRICULTURE BETWEEN YEARS 2003 AND 2007
DT	Graduation Thesis (University studies)
NO	XI, 51 p., 33 tab., 3 fig., 26 ref.
LA	sl
AL	sl/en
AB	The thesis illustrates the situation and changes in farm structure in Slovenia between years 2003 and 2007, based on survey data of 260 agricultural households. During these years the pace of structural changes in the Slovenian agriculture has slowly decreased. Accession of Slovenia to the EU in 2004 did not fundamentally accelerate the changes in agricultural households. In the analyzed sample, the average size of agricultural holdings was 9.21 ha in 2003 and 9.99 ha in 2006, which surpasses the national average (6.5 ha). Furthermore, 90% of the analyzed holdings were engaged in animal breeding. The sample data suggests that 37% of the holders were self-employed; 1.5% of them were employed on other agricultural holdings, 29% had an off-farm job and 30% of farm holders were retired. Only 1.5% of these households were also enrolled in supplementary activities. The age structure of the household holders in the analyzed sample is rather unfavorable. The holders' education structure of the respondents is better than the national average. The most frequent income sources on analyzed farms were the following: farming, employment outside the farm, pensions, CAP direct payments and RDP payments. In the structure of total income farming contributes 35%, off-farm employment 30%, pensions 16%, and CAP payments 15%, respectively. All the other income sources represent less than 1% of the total income. The average income from farming was 10,368.30€. The average total income of the analyzed households was 29,660.38€. The share of professional farms in the analyzed sample was 12.2%.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key Words Documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	X
Kazalo prilog	X
Okrajšave in simboli	XI
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 DELOVNE HIPOTEZE IN CILJI NALOGE	2
1.3 STRUKTURA IN VSEBINA DIPLOMSKEGA DELA	3
2 PREGLED OBJAV	4
2.1 TEORETIČNA IZHODIŠČA O STRUKTURNIH SPREMEMBAH V KMETIJSTVU	4
2.2 STRUKTURNO STANJE V KMETIJSTVU	9
2.2.1 Kmetijska gospodarstva	9
2.2.2 Proizvodni dejavnik - kmetijska zemljišča	10
2.2.3 Proizvodni dejavnik - struktura staleža živine	12
2.2.4 Proizvodni dejavnik – delovna sila	13
2.3 DOHODKOVNI VIRI KMETIJSKIH GOSPODARSTEV	19
2.3.1 Skupni dohodek kmetijskih gospodarstev in socio-ekonomska struktura	19
2.3.2 Kmetijski dohodek	22
2.3.3 Dopolnilne dejavnosti	24
3 MATERIAL IN METODE	26

3.1	OPIS PROJEKTA SCARLED	26
3.1.1	Anketa	26
3.1.2	Opis izbire vzorca anketiranih gospodinjstev	27
3.1.3	Opis izbranih regij	27
3.1.3.1	Notranjsko–Kraška regija (zaostajajoča po ekonomski razvitosti)	27
3.1.3.2	Podravska regija (povprečna po ekonomski razvitosti)	28
3.1.3.3	Osrednjeslovenska regija (nadpovprečna po ekonomski razvitosti)	28
3.1.4	Pristop k diplomskemu delu	28
4	REZULTATI	29
4.1	DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI	29
4.2	PROIZVODNI DEJAVNIKI-ZEMLJIŠČA	32
4.3	PROIZVODNI DEJAVNIKI-ŽIVINA	34
4.4	ZAPOSLOTVENE IN DOHODKOVNE ZNAČILNOSTI	35
4.5	CILJI KMETOVANJA V PRIHODNOSTI	37
5	SKLEPI IN RAZPRAVA	39
5.1	RAZPRAVA	39
5.2	SKLEPI	45
6	POVZETEK	47
7	VIRI	49
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Splošni pregled kmetijskih gospodarstev (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	9
Preglednica 2: Število in delež kmetij v OMD območjih (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	10
Preglednica 3: Kmetijska gospodarstva po velikostnih razredih kmetijskih zemljišč v uporabi (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	11
Preglednica 4: Število kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih GVŽ (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	12
Preglednica 5: Delovna sila v kmetijstvu (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	14
Preglednica 6: Obseg vloženega dela v (PDM) po velikostnih razredih kmetijskih zemljišč v uporabi (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	15
Preglednica 7: Starostna struktura družinskih članov na družinskih kmetijah v Sloveniji (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	16
Preglednica 8: Starostna struktura gospodarjev na družinskih kmetijah po starostnih skupinah (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	16
Preglednica 9: Splošna izobrazba in polnovredne delovne moči (PDM) gospodarjev na družinskih kmetijah (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	17
Preglednica 10: Kmetijska izobrazba in polnovredne delovne moči (PDM) gospodarjev na družinskih kmetijah (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	17
Preglednica 11: Velikostna struktura SGM, KZU, GVŽ po razredih ESU (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	23

Preglednica 12:	Dopolnilne dejavnosti na kmetiji (Statistični letopis ..., 2006, 2008)	25
Preglednica 13:	Značilnosti izbranih regij	29
Preglednica 14:	Ali je glavna oseba 2003 in 2006 ista	29
Preglednica 15:	Ali je glavna oseba živel v istem kraju	29
Preglednica 16:	Povprečno, minimalno in maksimalno število družinskih članov	29
Preglednica 17:	Starostna struktura anketiranih gospodinjstev	30
Preglednica 18:	Starostna struktura članov anketiranih gospodinjstev po starostnih razredih	30
Preglednica 19:	Starostna struktura gospodarjev po starostnih razredih	31
Preglednica 20:	Izobrazbena struktura gospodarjev	31
Preglednica 21:	Struktura kmetijskih gospodinjstev po velikostnih razredih KZU (ha) v letu 2003	32
Preglednica 22:	Struktura kmetijskih gospodinjstev po velikostnih razredih KZU (ha) v letu 2006	33
Preglednica 23:	Povprečna, najmanjša in največja velikost kmetij po KZU (ha)	33
Preglednica 24:	Povprečno, najmanjše in največje število parcel v obdelavi	33
Preglednica 25:	Povprečna, najmanjša in največja oddaljenost od parcel	34
Preglednica 26:	Ali je gospodarstvo redilo živino v letih 2003	34
Preglednica 27:	Ali je gospodarstvo redilo živino v letih 2006	34

Preglednica 28:	Viri dohodkov kmečkih gospodinjstev (višina in struktura)	36
Preglednica 29:	Velikostna struktura kmetijskih gospodarstev po razredih ESU	36
Preglednica 30:	Status zaposlitve gospodarjev	37
Preglednica 31:	Glavni cilj gospodarstva v naslednjih petih letih	38
Preglednica 32:	Če prenehajo s kmetovanjem, kaj bodo z zemljišči	39
Preglednica 33:	Nasledstvo na kmetiji	39

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Strukturne spremembe v kmetijstvu (dejavniki in posledice)	8
Slika 2: Viri dohodkov na kmetijskih gospodarstvih	17
Slika 3: Socio-ekonomski tipi kmetij	31

KAZALO PRILOG

Priloga A: Anketni vprašalnik SCARLED (izbrana vprašanja)

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

OECD	Organization for economic cooperation and development
KZU	Kmetijska zemljišča v uporabi
GVŽ	Glave velike živine
EU	Evropska unija
PDM	Polnovredne delovne moči
SGM	Standard gross margin
ESU	European size unit
BDP	Bruto domači proizvod
SCARLED	Structural change in agriculture and rural livelihoods
IAMO	Institut für Agrarentwicklung in Mittel und Osteuropa

1 UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Kmetijstvo v nekaterih podeželskih območjih še vedno predstavlja prevladujočo gospodarsko panogo, vir zaposlitve in pridobivanja dohodka. Kmetijstvo je tudi še danes pomemben dejavnik socialne stabilnosti v podeželskem prostoru ter pomemben dejavnik pri upravljanju z naravnimi viri in prostorom. Celovit razvoj podeželja je v veliki meri odvisen od gospodarske uspešnosti in razvitosti kmetijstva (Perpar, 2002). Čeprav je gospodarska vloga kmetijstva na podeželju vse prej kot zanemarljiva, pa v zadnjem času pridobivajo na pomenu tudi njegove neblagovne funkcije (okoljevarstvene in socialne). OECD definira podeželje kot ljudi, ozemlje in ostale vire v majhnih naseljih izven neposrednega vpliva urbanih središč. Pojem podeželje zajema tako ozemeljski kot tudi širši prostorski koncept in ni omejen na rabo tal, stopnjo ekonomske razvitosti ali prevladujoči tip gospodarske rabe (Erjavec in sod., 1998/1999).

V Sloveniji so se po drugi svetovni vojni in kasneje v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ob osamosvojitvi (in zamenjavi političnega sistema) dogajali številni in obsežni procesi prestrukturiranja slovenskega kmetijstva in s tem tudi spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva.

Na splošno lahko stanje v kmetijstvu v zadnjih letih ocenimo kot ugodno (MKGP, 2008b). Slovenija je maja 2004 uspešno vstopila v EU in postala prva izmed novih držav članic, ki je prevzela skupno evropsko valuto evro v letu 2007. Vstop v EU na področju kmetijstva ni povzročil večjih pretresov. Bolj ali manj so se nadaljevali trendi, ki jih je bilo opaziti že pred vstopom (Bojnec in Latruffe, 2007). Kljub težavam je kmetijska politika, v celoti gledano, zasledovala zastavljene cilje in tako prispevala k stabilnosti razmer in mehkeemu prehodu na skupni trg EU (MKGP, 2008b). Po podatkih Statističnega letopisa (Statistični letopis ..., 2008) sta se trend zmanjševanja števila kmetij oz. opuščanje kmetijske pridelave in zmanjševanje kmetijskih obdelovalnih površin ustavila. Za slovensko kmetijstvo je značilna majhnost kmetij in razdrobljenost kmetijskih zemljišč (Cunder, 2003). Slovenske kmetije so majhne z vidika posestne strukture (zemljišča v uporabi), kot tudi z vidika ekonomske velikosti. Poleg tega se veliko število kmečkih gospodarstev nahaja v območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo (Cunder in Bedrač, 2006).

Kmetijstvo skupaj z lovom in gozdarstvom, v zadnjih letih k bruto domačemu proizvodu prispeva dobra 2% (kmetijstvo pod 2%), k skupni zaposlenosti pa slabih 10%. Oba deleža se zmanjšujeta, velik razkorak med njima pa kaže na še vedno prisoten problem nizke produktivnosti dela v kmetijstvu, tako v odnosu do drugih dejavnosti, kot v odnosu do povprečne produktivnosti v kmetijstvu EU (Bojnec in Latruffe, 2007). Kljub relativno majhnemu ekonomskemu pomenu v nacionalnem smislu, pa je gospodarski in družbeni pomen kmetijstva neprimerno večji od tistega, ki ga odraža delež te panoge v BDP, saj pomembno prispeva k zagotavljanju socialnega in prostorskega ravnotežja na podeželju (Perpar, 2002). Bruto dodana vrednost na polnovredno delovno moč v kmetijstvu po podatkih ekonomskih računov za kmetijstvo v Sloveniji dosega le okoli 40% vrednosti tega kazalnika za EU-27 (MKGP, 2008a). K nizki produktivnosti dela pomembno prispevajo številni dejavniki, med katerimi lahko izpostavimo neugodno posestno, starostno in izobrazbeno strukturo ter nizko stopnjo specializacije proizvodnje na kmetijskih gospodarstvih (MKGP, 2007).

V Sloveniji se je izoblikovala značilna socio-ekonomska struktura kmetijskih gospodarstev, kjer prevladujejo kmetije, ki kombinirajo dohodke iz različnih virov in kjer je kmetijstvo pogosto predvsem dodatna in ne glavna dejavnost (MKGP, 2007). Večina dela na kmečkih gospodarstvih v Sloveniji opravijo člani gospodinjstva, najete delovne sile v kmetijstvu praktično ni. Za 70% članov gospodarstev kmetijstvo predstavlja le dopolnilno oz. dodatno delovno aktivnost ali pa pomagajo občasno. Posledice neugodne strukture delovne sile v kmetijstvu se kažejo tudi v socio-ekonomski strukturi. Prevladujejo mešane in dopolnilne kmetije, ker so kmetije premajhne za zagotovitev primerne dohodka samo iz kmetijstva. V Sloveniji je samo 20% čistih kmetij (Cunder, 2006). Po podatkih strukturnega popisa kmetijstva za leto 2007 (Eurostat, 2008) je kar 75% nosilcev kmetijskih gospodarstev v Sloveniji pridobivalo dohodek tudi iz drugih dejavnosti.

Cilj dela je prikazati stanje in spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007. Preveriti želimo, kako je vstop Slovenije v Evropsko Unijo, v letu 2004, vplival na stanje in spremembe socio-ekonomske strukture slovenskega kmetijstva. Čimbolj natančno želimo oceniti, v kakšnem položaju se nahajajo slovenske kmetije (po vstopu v EU), kot socio-ekonomske enote.

Za razumevanje tematike in problematike diplomskega dela, je potrebno pojasniti, s katerimi pojmi in izrazi se bomo srečevali, oziroma jih poskušali analizirati in pojasniti. Poskušali bomo pojasniti (in po možnosti definirati) pojme: struktura kmetijstva, socio-ekonomska struktura, strukturne spremembe v kmetijstvu, diverzifikacija zaposlitvenih možnosti in diverzifikacija dohodkovnih virov v kmetijstvu.

1.2 DELOVNE HIPOTEZE IN CILJI NALOGE

V nalogi želim preveriti kakšne so značilnosti socio-ekonomske strukture v Sloveniji in ob tem tudi kakšne spremembe so se dogajale med leti 2003 in 2007.

Cilji naloge so v prvem delu naloge: pregled dostopne literature s področja sprememb v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007 in predstaviti obstoječe podatke o socioekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007 (struktura dohodkov kmetijskih gospodarstev, obseg dela in storilnost delovne sile, število kmetij po velikostnih razredih, število živali, obdelovalne površine). Pri tem želimo tudi preveriti in predstaviti dejavnike, ki vplivajo na spremembe. V drugem delu naloge (poglavje rezultati in razprava) pa smo na manjšem vzorcu preverili in preučili, če so se procesi prestrukturiranja in s tem spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva ustavile, in ali proces prestrukturiranja še ni končan, pa obstoječi statistični podatki tega procesa ne kažejo.

Delovne hipoteze:

- prestrukturiranje slovenskega kmetijstva je stalen proces,
- v letih po 2003 je prihajalo do sprememb v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva, vendar ti procesi niso razvidni iz obstoječih statističnih podatkov, dodatne analize in viri s področja teme naloge, pa potrjujejo obstoj sprememb v socio-ekonomski strukturi,
- spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva še stalno potekajo,

- zaradi neugodne velikostne strukture so slovenske kmetije prisiljene iskati dodatne zaposlitvene možnosti in dohodkovne vire (znotraj in izven kmetijstva),
- čiste kmetije predstavljajo v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva najnižji odstotek med socio-ekonomskimi tipi kmetij, mešane in dopolnilne kmetije pa predstavljajo večinski delež.

1.3 STRUKTURA IN VSEBINA DIPLOMSKE NALOGE

Diplomska naloga je strukturno in vsebinsko sestavljena iz:

- uvoda, kjer je predstavljena problematika, cilji in namen raziskave,
- pregleda literature, ki prikazuje značilnosti in stanje socio-ekonomske strukture slovenskega kmetijstva na podlagi dostopne literature in razpoložljivih statističnih podatkov. Nadalje smo v pregledu literature poskušali definirati pojme in njihove značilnosti, ki so ključni za razumevanje problematike (struktura kmetijstva, socioekonomska struktura, strukturne spremembe, diverzifikacija zaposlitvenih možnosti in diverzifikacija dohodkovnih virov),
- opisa metod pridobivanja podatkov in literature in načina obdelave podatkov ter opisa projekta SCARLED,
- prikaza rezultatov v tabelah in komentarjev rezultatov ter razprave, kjer smo šli analizirati (na manjšem vzorcu) značilnosti socio-ekonomske strukture na podlagi SCARLED-ovih anket in te značilnosti primerjali s podatki in literaturo iz pregleda objav,
- sklepov, v katerih so zajete ugotovitve o lastnostih in spremembah socio-ekonomske strukture slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007,
- povzetka, kjer je predstavljen potek raziskave in glavne ugotovitve diplomskega dela,
- pregleda literature in virov podatkov.

2 PREGLED OBJAV

2.1. TEORETIČNA IZHODIŠČA O STRUKTURNIH SPREMEMBAH V KMETIJSTVU

Po Buchenrieder in sod. (2007) je struktura (sestava) kmetijstva rezultat sprememb v ekonomskemu, socialnemu, kulturnemu, zgodovinskemu političnemu, tehnološkemu in geografskemu okolju. Nadalje navajajo, da je možno na strukturne spremembe gledati in jih proučevati z različnih vidikov. Tradicionalno se strukturne spremembe v kmetijstvu opazujejo z vidika načina kmetovanja, toda na strukturne spremembe lahko gledamo tudi z vidika obsega (ekonomske ali fizične velikosti), finančnih značilnostih, lastništva proizvodnih virov, tehnologije in/ali specializacije pridelave, značilnosti delovne sile., sprememb v strukturi dohodkov, pluriaktivnosti itd. (Boehlje, 1999, cit. po Buchenrieder in sod., 2007). Čeprav so strukturne spremembe že dolgo znan pojav še vedno ni enotnega soglasja kako naj jih ocenjujemo (Buchenrieder in sod., 2007).

Strukturne spremembe imajo dve pomembni posledici. Prva je, da so posledice oz. učinki strukturnih sprememb večdimenzionalni. Druga pa je (pre) porazdelitveni učinek. Kot posledica strukturnih sprememb bodo na eni strani poraženci in na drugi zmagovalci in ni vedno jasno, katero kmetijsko gospodarstvo bo na kateri strani (Buchenrieder in sod., 2007).

Woods (2005, cit. po Klemenčič, 2006) razlaga, da naj bi bilo za podeželje gospodarsko razvitega sveta značilno, da je: kmetijska proizvodnja in izraba ostalih podeželskih virov skoraj v celoti tržno kapitalističnega značaja; vse podeželje, razen najbolj zaostalih območij, je oskrbljeno z osnovno infrastrukturo; država je prevzela skrb za razvoj podeželja; podeželsko prebivalstvo je dovolj premožno, da polno izkorišča in razvija podeželske attribute; sredstva javnega obveščanja odločilno vplivajo na dojetanje podeželja.

Takšna ugotovitev v veliki meri velja tudi za slovensko podeželje. Razlika je v tem, da je do takšnega stanja prišlo po zelo različnih poteh, zaradi česar so temeljne strukture podeželja v obeh primerih zelo različne. Zahodnoevropsko podeželje se je razvijalo pod nenehnim silovitim delovanjem kapitalizma, medtem ko se je kapitalizem (tržna proizvodnja) na slovenskem podeželju uveljavljal le obrobno, v največji meri na družbenih posestvih (Klemenčič, 2006).

Klemenčič (2006) navaja le nekaj bistvenih usmerjenosti političnega sistema v povojni Jugoslaviji, ki so bile povsem različne od usmerjenosti parlamentarne demokracije in so odločilno vplivale na specifični družbeno-gospodarski in prostorski razvoj podeželja takratne Jugoslavije: zemljiški maksimum (10 ha), zatiranje privatnega kmetijstva (skoraj do 70. let 20. stoletja), dajanje prednosti družbenemu sektorju v kmetijstvu in izrazita usmerjenost v industrializacijo. Slovensko podeželje na bi po drugi svetovni vojni usmerjali trije temeljni procesi: industrializacija in posledično deagrarnizacija ter doseljevanje v mesta, modernizacija, posebno motorizacija in z njo povezana dnevna migracija in terciarizacija, pospešena z razvojem informacijske tehnologije in razpršeno koncentracijo poselitve in gospodarskih dejavnosti.

K razvoju podeželja je svoje prispevala tudi policentrična strategija, torej razvoj industrije in infrastrukture ter drobne obrti v podeželskih središčih. To je omililo učinke pospešene deagrarizacije iz petdesetih in šestdesetih let prejšnjega stoletja. Podeželsko prebivalstvo se je sicer selilo in zaposlovalo v industrijskih središčih, vendar je velik del navkljub službi v mestu ostal na svojih kmetijah, jih ohranjal in razvijal ter z združevanjem prihodkov vzdrževal svojo socialno blaginjo (Erjavec in sod., 1998/1999). Po Bojnec in Latruffe (2007) so bile glavni vir dohodkov slovenskih kmečkih gospodarstev v komunističnem obdobju nekmetijske dejavnosti.

Skokovit razvoj družbeno-gospodarske in prostorske strukture je v zadnje pol stoletja pustil močne sledove: preostanke preteklosti iz agrarne dobe ter temeljne prostorske strukture iz industrijske dobe. V sedanjem obdobju, ki ga odločilno zaznamuje informacijska tehnologija, se uveljavljajo prostorske strukture, ki so mešanica obeh predhodnih obdobj. Pestrost in drobna razčlenjenost struktur slovenskega podeželja, kot posledica specifičnosti naravnih razmer in povišnega razvoja, postavljata slovensko podeželje v sam vrh sodobnega razvoja evropskega podeželja, ki teži k multifunkcijskosti (Klemenčič, 2006).

Vloge multifunkcionalnega kmetijstva delimo na proizvodno-ekonomsko, socialno in okoljsko funkcijo. Proizvodno-ekonomska funkcija vključuje proizvodnjo hrane in surovin za predelavo. Njeni koristni učinki so lahko kratkoročni, srednjeročni ali dolgoročni. Pomembnejše determinante proizvodno-ekonomske funkcije kmetijstva vključujejo kompleksnost in zrelost razvitosti trga ter institucionalno razvitost, vrednoteno preko ravni zakonskih zahtev. Pomembno je zagotavljanje prehranske varnosti ter preskrbe z varno in kakovostno hrano (Van Huylenbroeck in sod., 2007, cit. po Knific in Bojnec, 2009). Socialna funkcija vključuje poseljenost podeželja, kakovost življenja na podeželju, zgodovinsko in kulturno dediščino in uravnotežen prostorski razvoj. Razvoj socialne funkcije znotraj lokalnih skupnosti je odvisen od kapitalizacije lokalnega znanja, rezultatov sodelovanja lokalnih in zunanjih ekspertov ter informacij. Pomembno je relativno intenzivno istovetenje lokalnih skupnosti z zgodovinskim poreklom, kmetijsko lokalno skupnostjo in življenjskim stilom na podeželju (Knific in Bojnec, 2009). Turk (1998, cit. po Knific in Bojnec, 2009) k vsebini in naravi proizvodno-ekonomske funkcije dodaja še razvojno funkcijo kmetijstva, ki je poleg ponudbe hrane in proizvodnih surovin pomembna z vidika ponudbe delovne sile na trgu dela. Potrebno je torej vzpodbujati osnovno, to je proizvodno funkcijo kmetijstva v prostoru, preko alternativnih (dopolnilnih) ciljev pa tudi prostorsko, socialno, ekološko in kulturno funkcijo (Erjavec in sod., 1998/1999).

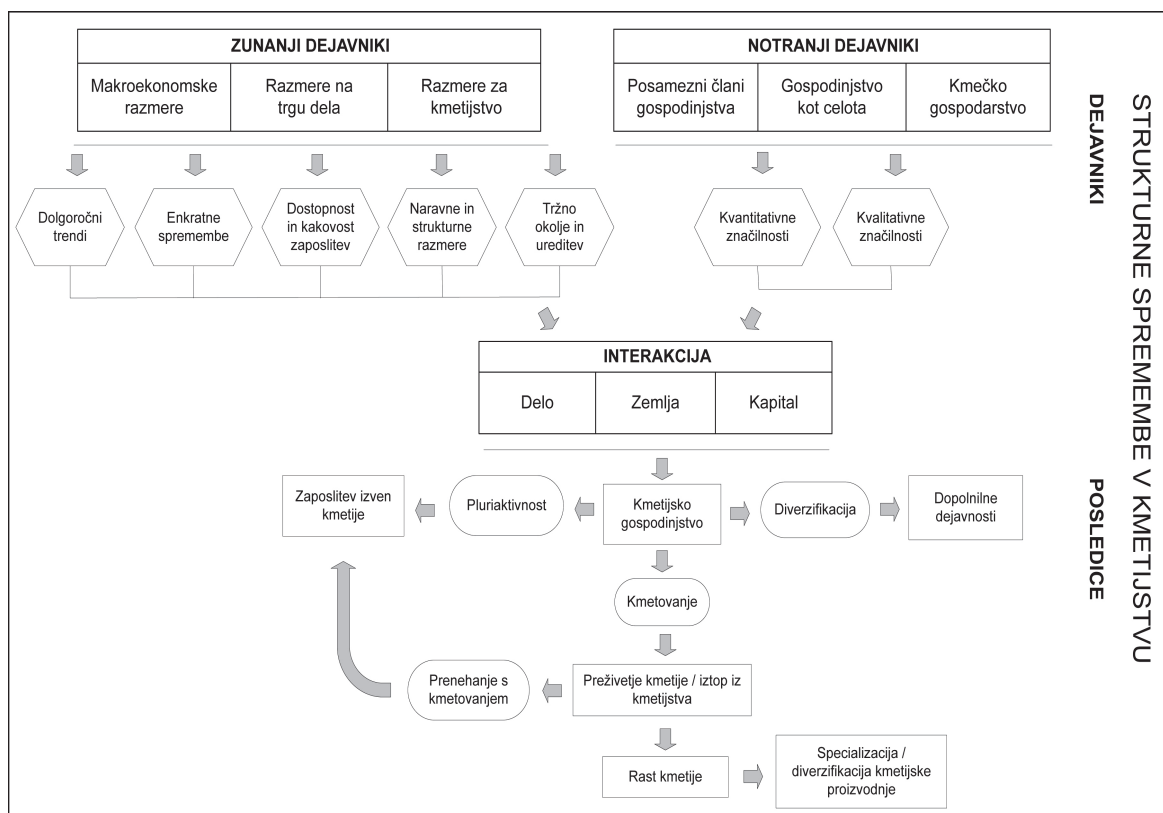
Razvoj kmetijstva Erjavec in sod. (1998/1999) opredeljujejo predvsem kot spremembo v (socio) ekonomski strukturi, zaželeno v obliki gospodarske rasti (npr. BDP/prebivalca) in/ali v učinkovitosti. Razvoj je neposredno povezan z vzpostavitvijo razmer za strukturno prilagoditev novim gospodarskim, socialnim in/ali kulturnim razmeram, kot so npr. spremembe v zastopanosti kmetijske delovne sile v ekonomijah podeželskih območij, staranje prebivalstva in odseljevanje s podeželja, novi sistemi vrednot v podeželskem prostoru.

Erjavec in sod. (1998/1999) navajajo, da se strukturna prilagoditev kmetijstva odvija pod vplivom delovanja različnih skupin dejavnikov, in sicer: notranji pritiski za strukturno prilagoditev (tehnologija, ekonomija obsega v kmetijstvu, razvoj storitvenega sektorja), zunanji pritiski za strukturno prilagoditev (globalizacija, turizem, okoljevarstvena zavest) in medsebojni odnosi (povezanost ekonomskih subjektov).

Klemenčič (2006) navaja Kladnika in Ravbarja (2003), ki v uvodnem delu členitve slovenskega podeželja izpostavljata, da naj bi se slovensko podeželje postopoma preobrazilo v pokrajino s sodobno, fleksibilno gospodarsko in socialno strukturo urbanega značaja. Kladnik in Ravbar (2003, cit. po Klemenčič, 2006), navajata Drozga (1995), ki sodobne razvojne tokove podeželja razvršča v pet sklopov, za razumevanje tematike diplomskega dela, pa sta pomembna predvsem dva, in sicer družbene spremembe (zmanjšanje števila kmečkega prebivalstva, poslabšanje socialnodemografske strukture predvsem v smeri ostarevanja prebivalstva in praznjenja odročnih naselij) in gospodarske spremembe (zmanjševanje vloge kmetijstva, opuščanje obdelave zemlje, naselja postajajo gospodarsko neodvisna od bližnje okolice, pojavljajo se nove, predvsem oskrbne funkcije).

Weiss (1999, cit. po Juvančič, 2002) razlaga, da med procesi, ki izrazito vplivajo na sestavo kmetijstva, pripada pomembna vloga odločanju o razporeditvi dela znotraj kmečkih gospodarstev in o morebitnem delu v drugih dejavnostih. Za kmečka gospodarstva v Sloveniji je v zadnjih desetletjih značilno intenzivno prehajanje ponudbe dela izven kmetijstva. Podoben trend zasledimo v večini razvitih gospodarstev. Mc Namara in Weiss (2001, cit. po Juvančič, 2002) ta prehod argumentirata z delovanjem dveh medsebojno povezanih procesov: proizvodnega prestrukturiranja v kmetijstvu, ki se kaže v naraščajoči specializaciji in koncentraciji kmetijske proizvodnje ter tehničnega napredka, zaradi katerega so se izrazito znižale potrebe po delovni sili v kmetijstvu.

Pri strukturnih spremembah kmetijstva igrajo pomembno vlogo vladne politike. Od njihovih ciljev je odvisna hitrost in smer sprememb (Happe, 2004, cit. po Knific in Bojnec, 2009).

Slika 1: Strukturne spremembe v kmetijstvu (dejavniki in posledice) (Jaklič in sod., 2009)

Proces odločanj znotraj gospodinjstva je kompleksen, ker zajema več področij odločanja (proizvodnja, poraba, obseg dela), vanj pa so vključeni posamezni člani gospodinjstva, ki odločajo deloma na podlagi lastnih zmožnosti, potreb in preferenc, deloma pa na podlagi dogovora z drugimi člani gospodinjstva. Na odločanje v okviru kmečkega gospodarstva o obsegu proizvodnje in porabe ter ponudbi delovne sile vplivajo številni zunanji dejavniki: makroekonomske spremembe, spremembe na kmetijskih trgih in spremembe v kmetijski politiki. Iz naštetega obsega dejavnikov, ki determinirajo gospodarsko odločanje v okviru kmečkega gospodarstva je razvidno, da je vso kompleksnost odločanja empirično težko zaobjeti (Juvančič, 2002).

Prilagoditvena strategija kmečkih gospodarstev za polno zaposlitev lastnega dela in zagotovitev ustrezne ravni dohodkov je večini primerov povezana z zaposlovanjem izven kmečkega gospodarstva (Eurostat, 2000, cit. po Juvančič, 2002).

Raziskovanje alokacije dela in njenega vpliva na strukturne spremembe na kmečkih gospodarstvih, z izjemo nekaterih bolj poglobljenih analiz sekundarnih statističnih podatkov (Kovačič in sod., 1995, cit. po Juvančič, 2002; Erjavec in Juvančič, 1998, cit. po Juvančič, 2002; SURS 2002, cit. po Juvančič, 2002) in tematsko sorodnih socioloških raziskav (Barbič, 1990, cit. po Juvančič, 2002), v slovenskem prostoru empirično razmeroma slabo podprto.

Juvančič (2001) navaja, da je odločanje za zaposlitev članov gospodinjstva izven kmečkega gospodarstva odraz številnih dejavnikov, npr. transfer presežne družinske delovne sile, zadovoljevanje dohodkovnih pričakovanj ali izbira, povezana z želenim življenjskim slogom posameznika.

Iz pregleda teoretičnih izhodišč o alokaciji delovne sile v kmetijstvu in iz primerjave z dejanskim stanjem je razvidna raznolikost strukturnega prilagajanja kmetijstva. Čeprav gre pri tem za nekoliko pretirano poenostavljanje, bi na podlagi empiričnih podatkov lahko govorili o dvosmernosti razvoja kmečkih gospodarstev: velikih podjetniško zasnovanih kmetij na eni in majhnih družinskih kmetij na drugi strani. Ob opaženi dvosmernosti razvoja kmečkih gospodarstev je zanimivo, da gre pri obeh tipih kmečkih gospodarstev v večini primerov za družinske kmetije. Razlika med obema tipoma kmečkih gospodarstev je zgolj v usmerjenosti vlaganj lastnega kapitala in v alokaciji družinske delovne sile izven kmetijstva. Ta ugotovitev pomeni še dodaten argument za odločitev, da kot jedro analize blaginje v kmetijstvu vključujemo celotno kmečko gospodarstvo, vključno z nekmetijskimi dejavnostmi, s katerimi se ukvarjajo njegovi družinski člani. To še zlasti velja v primeru, ko skušamo pojasniti dejavnike, ki vplivajo na odločanje o alokaciji delovne sile ali o investicijskem odločanju v okviru kmečkega gospodarstva (Juvančič, 2001). Newby (1995, cit. po Juvančič, 2001) razlaga, da zlasti v primeru pluriaktivnih kmetij velja, da tovrstno odločanje ni zgolj plod pasivnega sprejemanja tržnih dogajanj, temveč tudi odraz medsebojnih socialnih odnosov (npr. delitev dela v okviru gospodinjstva, uresničevanje skupnih strategij).

Pri iskanju možnih rešitev na trgu dela za delovno aktivne člane kmečkih gospodarstev ni univerzalnih in ne kratkoročnih rešitev. Aktivno vključevanje države v trg dela na kmečkih gospodarstvih bi moralo temeljiti na cilju izboljšanja strukture zaposlitev na kmečkih gospodarstvih ter izboljšanju dostopnosti in strukture zaposlitev izven kmetijstva (Juvančič, 2002).

Erjavec in sod. (1998/1999) trdi, da je delež čistih oziroma poklicnih kmetij v različnih kmetijstvih različno velik, odvisno od povprečne velikosti posestev in podjetniške usmerjenosti delovne sile.

Za čista kmečka gospodarstva so splošni cilji v večji meri povezani z večanjem mobilnosti dela večanjem konkurenčne usposobljenosti in razvojem dodatnih zaposlitev na kmečkih gospodarstvih. Za mešana kmečka gospodarstva so cilji usmerjeni bolj v smeri uspešnega konkuriranja na trgu dela ter vzdrževanje kmetijske proizvodnje v skladu z lastnimi in širšimi družbenimi cilji (Juvančič, 2002).

Gassonn (1986, cit. po Juvančič, 2001) in Bryden in sod. (1993, cit. po Juvančič, 2001), poudarjajo, da je prav zaposlovanje članov kmečkih gospodinjstev izven kmetijstva odločilno vplivalo na razvoj ekonomske in socialne strukture kmetijstva v razvitih gospodarstvih. Buttel (1982, cit. po Juvančič, 2001) pripisuje pluriaktivnosti zgodovinsko vlogo v upočasnjevanju koncentracije kapitala v kmetijstvu in zmanjševanju socialnih razlik med kmečkimi gospodarstvi. Buchenrieder in sod. (2007) navajajo več avtorjev (Ellis 2000; Minot 2003 in Moellers 2006), ki definirajo pluriaktivnost, kot situacijo v kateri posameznik opravlja več kot eno delovno aktivnost, ki mu prinaša dohodek, oz. gospodinjstvo, ki ima več različnih virov dohodkov, kot pa članov gospodinjstva. Hallberg in sod. (1991, cit. po Juvančič, 2001) trdijo, da so mešane in dopolnilne kmetije stalna strukturna značilnost kmetijstva v razvitih gospodarstvih in ne zgolj prehodna faza. V primeru, da bi bile mešane kmetije zgolj 'odlagališče odvečne delovne sile', sproščene v procesu strukturnih sprememb, bi pričakovali njihov osip ali vsaj spremenljiv delež zastopanosti v agrarni strukturi.

Ilustracija z empiričnimi podatki za nekatere zahodnoevropske države (Gasson, 1986, cit. po Juvančič, 2001) kaže na to, da razmerja med posameznimi socio-ekonomskimi tipi kmetij ostajajo razmeroma konstantna. Če vzamemo za primerjavo strukturne razmere v slovenskem kmetijstvu, lahko vidimo, da sta prevladujoči socio-ekonomski kategoriji mešanih in dopolnilnih kmetij razmeroma stabilna strukturna značilnost, kar dokazuje analiza rezultatov popisov prebivalstva 1981 in 1991 (Kovačič in sod., 1995, cit. po Juvančič, 2001) in dodatno potrjujejo predhodni rezultati popisa kmetijstva 2000 (SURS, 2000, cit. po Juvančič, 2001). Iz tega lahko sklepamo, da so preference članov kmečkih gospodinjstev v Sloveniji pri zaposlitvenem odločanju v večji meri povezane dodatno zaposlitvijo izven kmetijstva (Juvančič, 2001).

Zurek (1986, cit. po Juvančič, 2001) opozarja, da mešane in dopolnilne kmetije tvorijo izrazito heterogeno skupino, katere motivi odločanja in interesi se izrazito razlikujejo.

2.2 STRUKTURNO STANJE V KMETIJSTVU

2.2.1 Kmetijska gospodarstva

Slovensko kmetijstvo še zmeraj nosi breme preteklosti. Desetletja se je razvijalo v specifičnem politično-ekonomskem okolju, ki ni bilo naklonjeno zasebnemu kmetovanju. Posledice tega odnosa se odražajo v današnji agrarni strukturi. Medtem ko sta se v zahodni Evropi razmeroma hitro povečevali velikost obratov ter specializacija pridelave, se je od 1945 pa vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja v Sloveniji odvijal ravno obraten proces, s slabšanjem zemljiške in posestne strukture, ohranitvijo nizke stopnje profesionalizacije ter razmeroma nizke delovne intenzivnosti. Intenzivne strukturne spremembe, ki so se v slovenskem kmetijstvu odvijale predvsem v drugi polovici devetdesetih let, so se precej upočasnile. Procesi koncentracije se sicer nadaljujejo, vendar so spremembe prepočasne, da bi se Slovenija po velikostni strukturi približala povprečju EU (MKGP, 2007).

Preglednica 1: Splošni pregled kmetijskih gospodarstev (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	2003	2005	2007
Kmetijska gospodarstva	77149	77175	75340
KZU, ha	486473	485432	488774
SGM, ESU	355019	353954	444159
KZU na gospodarstvo, ha	6,31	6,29	6,49
SGM na gospodarstvo, ESU	4,6	4,59	5,9
SGM na ha KZU, ESU	0,73	0,73	0,91

KZU - Kmetijska zemljišča v uporabi, SGM - Standard Gross Margin (standardizirano pokritje), ESU – European size unit (1 ESU = 1200 €)

Po podatkih Statističnega letopisa ... (Statistični letopis ..., 2006, 2008) se je v Sloveniji v letu 2007 s kmetijsko proizvodnjo ukvarjalo 75340 kmečkih gospodarstev. To je okoli 2,5% manj kot v letih 2003 in 2005. Trend zmanjševanja števila kmetijskih gospodarstev je opazen zlasti med leti 2005 in 2007. Površina KZU je med leti 2003 in 2007 ostala praktično nespremenjena in je znašala okoli 490 000 ha. Ker se je med leti 2005 in 2007 zmanjšalo število kmečkih gospodarstev se je posledično povečala povprečna velikost kmečkih gospodarstev, ki se je med leti 2005 in 2007 povečala iz 6,3 ha KZU na 6,5 ha KZU. Opazen je tudi trend rasti SGM, zlasti med leti 2005 in 2007, ko se je skupni SGM povečal za 25%. Povprečno SGM na kmečko gospodarstvo se je povečalo zlasti med leti 2005 in 2007, in sicer za 29% in znaša v letu 2007 5,9 ESU na kmetijsko gospodarstvo. Enako se je med leti 2005 in 2007 izboljšalo tudi SGM na ha KZU, ki v letu 2007 znaša 0,91 ESU/ha KZU, kar pomeni 25% zvišanje.

Da se procesi koncentracije slovenskega kmetijstva v zmernem obsegu vendarle nadaljujejo, kažejo tudi spremembe strukture kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih KZU in GVŽ (Poročilo o stanju ..., 2006, 2008).

2.2.2 Proizvodni dejavnik - kmetijska zemljišča

Uporaba zemlje kot kmetijskega vložka je otežena zaradi številnih dejavnikov: vsa ni enake kakovosti, uporablja se tudi v druge namene (razvoj urbanih središč, gradnja cest, ohranjanje narave, prosti čas, vodna zajetja), pravice lastnikov in najemnikov se razlikujejo, njene cene ne moremo vedno razložiti le na podlagi čistih ekonomskih razmerij. Kakovost kmetijskih zemljišč se le počasi spreminja, vsekakor pa ni stalna. Nekaj zemlje tudi izgublja svojo kmetijsko funkcijo. Čeprav paradoksalno, se za gradbene namene največkrat izkoriščajo zemljišča višjih kakovostnih razredov, slabše kategorije zemljišč pa se največkrat zaraščajo ali spreminjajo v krajinske parke. Sočasno se slabša zemljišča s krčenjem in izsuševanjem spreminjajo v trajno travinje ali celo obdelovalno zemljo (Erjavec in sod., 1998/99).

Zaradi izrazite reliefne razčlenjenosti Slovenija prav gotovo ne spada med države z ugodnimi naravnimi danostmi za kmetovanje. Nasprotno, v evropskem merilu sodi Slovenija zaradi svoje razgibanosti in goratosti ter velikega deleža kraških območij v krog držav z najtežjimi pridelovalnimi razmerami. Čeprav način opredeljevanja območij z omejenimi dejavniki v Sloveniji in EU ni direktno primerljiv, lahko ugotovimo, da imajo znotraj EU samo Luksemburg, Portugalska, Finska in Grčija težje pridelovalne razmere. Če pa se omejimo zgolj na hribovska območja, se Slovenija uvršča celo na četrto mesto, takoj za Grčijo, Avstrijo in Finsko. Slabše pridelovalne razmere sicer ne onemogočajo kmetijske pridelave, pač pa vplivajo na manjšo proizvodno sposobnost kmetij, manjši izbor kultur in proizvodnih usmeritev ter dražijo pridelavo. Hribovsko kmetijstvo je manj konkurenčno zaradi specifičnih naravnih razmer, ki se odražajo tudi v strukturi rabe kmetijske zemlje, pa tudi manj prilagodljivo in dražje (Cunder, 2003).

Preglednica 2: Število in delež kmetij v OMD območjih (Statistični letopis..., 2006, 2008)

	2003	2005	2007
Število kmetijskih gospodarstev	77149	77175	75340
Standardizirano pokritje SGM, ESU	355019	353954	444159
Polnovredne delovne moči, PDM	95605	95263	83950
Kmetijska zemljišča v uporabi, ha	486473	485432	488774
Kmetijska gospodarstva v OMD - število	...	57999	58129
Kmetijska gospodarstva v OMD - ha KZU	...	350281	356418
Kmetijska gospodarstva v HGO - ha KZU		259335	258786
Kmetijska gospodarstva v HGO - število	...	42762	42138

SGM - Standard Gross Margin (standardizirano pokritje), ESU – European size unit (1 ESU = 1200 €), PDM – Polnovredne delovne moči, OMD - Območja z omejitvenimi dejavniki za kmetijstvo, HGO - Hribovsko gorska območja, KZU – Kmetijska zemljišča v uporabi

Po podatkih Statističnega letopisa ... (2006, 2008) se v OMD območjih nahaja okoli 75% kmetij v Sloveniji. V OMD območjih se nahaja okoli 75% KZU. Oba zgoraj omenjena kazalca sta se med leti 2005 in 2007 povečala. V hribovsko-gorskih območjih se nahaja okoli 55% kmetij. V hribovsko-gorskih območjih se nahaja okoli 53% KZU.

Velikostna struktura slovenskih kmetij je precej neugodna, kar je precej očitno v primerjavi z velikostno strukturo kmetij večine zahodnoevropskih držav. Od velikosti kmetij je odvisna njena proizvodna usmerjenost, dohodek, ki ga je mogoče ustvariti ter tudi sam obstoj in razvojne ambicije kmetije (Perpar, 2002).

Preglednica 3: Kmetijska gospodarstva po velikostnih razredih kmetijskih zemljišč v uporabi (Statistični letopis ..., 2006,2008)

	Površina (ha)					
	2003		2005		2007	
	ha	%	ha	%	ha	%
Skupaj	486473	100	485432	100,00	488774	100
brez KZU	0	100	0	0,00	0	0
>0 - < 0,5	684	0,14	782	0,16	801	0,16
0,5 - < 1	2365	0,49	2255	0,46	2986	0,61
1 - < 2	17690	3,64	17746	3,66	16970	3,47
2 - < 3	25403	5,22	26921	5,55	25769	5,27
3 - < 5	65713	13,51	66151	13,63	60145	12,31
5 - < 10	145170	29,84	139239	28,68	134180	27,45
10 - < 15	85031	17,48	76638	15,79	71078	14,54
15 - < 20	45230	9,30	41504	8,55	45387	9,29
20 - < 30	39233	8,06	40452	8,33	45228	9,25
30 - < 50	20660	4,25	26345	5,43	32945	6,74
50 - < 100	9647	1,98	13841	2,85	19266	3,94
>= 100	29647	6,09	33558	6,91	34021	6,96
	Število kmetijskih gospodarstev					
	2003		2005		2007	
	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj	77149	100	77175	100	75340	100
brez KZU	23	0,03	34	0,04	43	0,06
>0 - < 0,5	2198	2,85	2682	3,48	2956	3,92
0,5 - < 1	3177	4,12	3049	3,95	4011	5,32
1 - < 2	11894	15,42	12210	15,82	11617	15,42
2 - < 3	10326	13,38	10996	14,25	10496	13,93
3 - < 5	16777	21,75	16868	21,86	15354	20,38
5 - < 10	20633	26,74	19775	25,62	19143	25,41
10 - < 15	7049	9,14	6386	8,27	5897	7,83
15 - < 20	2646	3,43	2433	3,15	2652	3,52
20 - < 30	1648	2,14	1709	2,21	1895	2,52
30 - < 50	555	0,72	723	0,94	888	1,18
50 - < 100	149	0,19	210	0,27	290	0,38
>= 100	75	0,10	101	0,13	98	0,13

KZU – Kmetijska zemljišča v uporabi

Proces koncentracije kmetijske pridelave se v zmernem obsegu nadaljuje, na kar kažejo tudi spremembe v okviru velikostne strukture kmetijskih gospodarstev. Značilno je, da se je prag, nad katerim se absolutno in relativno število kmetijskih gospodarstev še vedno povečuje, z 10 ha premaknil na 20 ha. Število gospodarstev nad 20 ha se je tako povečalo za 15,6%, površina kmetijske zemlje, ki jo ta gospodarstva obdelujejo, pa za dobrih 15%. Ta gospodarstva sedaj obdelujejo že več kot četrtino KZU, kar je 10 odstotnih točk več kot leta 2000. Nadaljuje se trend zmanjšanja števila kmetijskih gospodarstev v razredu do 10 hektarjev, ki po podatkih popisa 2007 sedaj obdeluje manj kot polovico vse kmetijske zemlje v uporabi. V letu 2000 so gospodarstva v tem razredu obdelovala še 58,2% KZU (Poročilo o stanju ..., 2008).

Poleg neugodne strukture je v Sloveniji velik problem tudi precejšnja razdrobljenost posesti. Zanimivo je, da se le-ta kljub različnim ukrepom za večjo zemljiško koncentracijo celo povečuje. Podatki zemljiškega katastra v Sloveniji namreč kažejo, da se na eni strani povprečna velikost parcele še vedno zmanjšuje, po drugi strani pa se povečuje povprečno število parcel na kmetijo (Cunder, 2003). Jaklič in sod. (2009) navajajo, da je frekvenca transferjev zemljišč v Sloveniji nižja od povprečja EU (7%), kar kaže na nerazvit (nedelujoč) trg zemljišč.

V nekaterih državah k nemobilnosti proizvodnih dejavnikov prispeva tudi visoka cena zemljišč. Ker so ta lahko tudi zanimivi protiinflacijski naložbeni objekt, ker je v igri psihološko precenjevanje zemlje in ker se z zemljišči spleča špekulirati zaradi spremembe namembnosti, cena zemljišč lahko kar nekajkrat preseže njihovo ekonomsko vrednost v kmetijski pridelavi. To se še posebno pozna tudi v Sloveniji, kjer je povprečna cena zemljišč glede na gospodarsko razvitost in kupno moč na eni najvišjih ravni v Evropi. Poleg tega ima posest zemlje pri nas lahko neko posebno družbeno vrednost, bila pa je tudi pomembna protiinflacijska naložba nekmetijskega prebivalstva. Kmetje zemljišča težko razumejo kot ekonomsko naložbo in jih ohranjajo v posesti za vsako ceno (Erjavec in sod., 1998/1999).

2.2.3 Proizvodni dejavnik – struktura staleža živine

Majhne kmetije zaradi pogosto neugodnih naravnih razmer večinoma iščejo dohodek v delovno intenzivnih proizvodnih usmeritvah t.j. govedoreji oziroma prireji mleka. Govedorejo kot prevladujočo tržno proizvodno usmeritev narekujejo že naravne danosti ter posredno velik delež travinja v strukturi kmetijske zemlje. Pomemben dejavnik pa je brez dvoma tudi velikostna struktura kmetij, ki je primerna predvsem za delovno in dohodkovno intenzivnejše živinorejske proizvodne usmeritve in manj za specializirane poljedelske oziroma poljedelsko živinorejske usmeritve (Cunder, 2003).

Preglednica 4: Število kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih GVŽ (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	Glave velike živine (GVŽ)						Število kmetijskih gospodarstev					
	2003		2005		2007		2003		2005		2007	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
SKUPAJ	456167	100	421587	100	433382	100	77149	100	77175	100	75340	100
brez GVŽ	0	0	0	0	0	0	8240	10,68	10266	13,30	11791	15,65
>0 - <0,5	1728	0,38	2083	0,49	1884	0,43	10334	13,39	12322	15,97	11125	14,77
0,5 - <1	4032	0,88	3540	0,84	3595	0,83	5505	7,14	4850	6,28	4953	6,57
1 - <2	14986	3,29	13998	3,32	12724	2,94	10240	13,27	9615	12,46	8660	11,49
2 - <3	18783	4,12	18010	4,27	17235	3,98	7638	9,90	7356	9,53	7020	9,32
3 - <5	40256	8,82	39911	9,47	36449	8,41	10316	13,37	10335	13,39	9376	12,44
5 - <10	86897	19,05	81360	19,30	78862	18,20	12471	16,16	11420	14,80	11208	14,88
10 - <15	67740	14,85	57474	13,63	56223	12,97	5580	7,23	4754	6,16	4641	6,16
15 - <20	44012	9,65	40567	9,62	36835	8,50	2579	3,34	2345	3,04	2147	2,85
20 - <30	58489	12,82	51919	12,32	56387	13,01	2402	3,11	2142	2,78	2338	3,10
30 - <50	46079	10,10	45141	10,71	53353	12,31	1237	1,60	1213	1,57	1428	1,90
50 - <100	33067	7,25	30421	7,22	35621	8,22	507	0,66	463	0,60	538	0,71
>= 100	40097	8,79	37163	8,82	44212	10,20	100	0,13	94	0,12	115	0,15

GVŽ- Glave velike živine

Pri velikostni strukturi gospodarstev po številu GVŽ je značilno, da se povečujeta število in delež gospodarstev, ki redijo več kot 20 GVŽ na gospodarstvo. V tem velikostnem razredu je 7,0% vseh živinorejskih gospodarstev (leta 2005 5,8%), redijo pa 43,7% vse živine (leta 2005 39,1%). Število in delež kmetijskih gospodarstev, ki redijo manj kot 20 GVŽ, se je med leti 2003 in 2007 zmanjševalo (Poročilo o stanju ..., 2006, 2008).

2.2.4 Proizvodni dejavnik - delovna sila

Erjavec in sod. (1998/1999) navaja nekaj splošnih ekonomskih značilnosti proizvodnega dejavnika delo. Ločimo fizično in umsko delo. Delo ni zgolj dejavnik ampak tudi razlog za proizvodnjo, saj je proizvajalec lahko tudi porabnik dobrin, kar v kmetijstvu pogosto srečamo. Na trgu delovne sile se prodajajo storitve dela in ne delo samo. Ponudba dela je na splošno odvisna od števila prebivalstva, od njegove starostne strukture, deleža aktivne delovne sile, ureditve dela (delovni dnevi, dopusti) in seveda plačila za opravljeno delo. Na učinkovitost delovne sile pa vpliva izobrazba in spretnost (usposobitev in izkušnje), delovne razmere, dodatne storitve in olajšave za delovno silo (socialno in zdravstveno zavarovanje), kooperativnost (kolektivnost) in motivacija delovne sile.

Delovno silo največkrat proučujemo po številu, njegovem spreminjanju in iskanju vzrokov za spremembe, ter po značilnih lastnostih. Ti dejavniki so seveda soodvisni imajo pa precejšen vpliv tudi na podeželsko sociološka in politična vprašanja (Erjavec in sod., 1998/1999).

Juvančič in Erjavec (1998, cit. po Juvančič, 2002) trdita, da se Slovenija podobno kot večina drugih industrializiranih držav že desetletja srečuje z obsežno realokacijo na trgu dela, kjer se obseg dela v kmetijstvu manjša na račun nekmetijskih dejavnosti.

Odločanje posameznikov na kmečkih gospodarstvih o zaposlitvi je dinamičen proces. Nanj vplivajo številni dejavniki, ki delujejo v obe smeri – spodbujajo spremembo ali pa vztrajanje v trenutnem statusu zaposlitve. V stabilnih razmerah so spremembe v zaposlitvenem odločanju posameznikov razmeroma redke in sledijo določenim vedenjskim vzorcem (Nakamura A. in Nakamura M., 1985, cit. po Juvančič, 2002).

Značilnost kmečke populacije v sodobnih družbenih in gospodarskih razmerah je tudi večstranska in/ali različna gospodarska aktivnost posameznih članov gospodinjstva, saj je vse manj kmetij, kjer se vsi člani aktivno ukvarjajo samo s kmetovanjem. Vse večji delež proizvodnega dela v kmetijstvu opravijo redno zaposleni izven kmetijstva, ki kmetujejo ob službi ter upokojenci (Perpar, 2002). Tudi po Juvančiču (2002) je vložek dela na kmečkih gospodarstvih v pretežni meri sestavljen iz dela oseb, ki jim kmetijstvo predstavlja dopolnilni vir zaposlitve, in oseb, ki presegajo upokojitveno starost.

Zaposlitvene odločitve gospodarjev so najpogosteje povezane z zaposlitvijo izven kmetije. Njihov status zaposlitve je odvisen od značilnosti kmečkega gospodarstva in posameznikovih individualnih značilnosti. Ugodne razmere na trgu dela (demand-pull dejavniki) zvišujejo verjetnost nekmetijske zaposlitve. V nasprotnem primeru, ko so razmere na trgu dela neugodne, ali pa je posameznik neustrezno delovno usposobljen (distress-push dejavniki) pa je velika verjetnost vztrajanja zaposlitve v kmetijstvu (Davis in Pearce, 2000, cit. po Juvančič, 2002). Zaposlitvene alternative njihovih partnerjev (in verjetno tudi drugih članov gospodinjstva) so v večini zožene na različne vrste nekmetijskih zaposlitev. Verjetnost njihove zaposlitve na kmetiji narašča z ekonomsko

velikostjo in z morebitnim obstojem dopolnilne dejavnosti na kmečkem gospodarstvu (Juvančič, 2002).

Značilno za kmetijske delovne moči je, da ima nizke oportunitetne stroške dela. To pomeni, da kmetijsko prebivalstvo težko dobi zaposlitev zunaj svoje panoge. Sicer zahtevna znanja za kmetijsko pridelavo ne koristijo kaj prida pri iskanju druge zaposlitve (Erjavec in sod., 1998/1999). Juvančič (2002) navaja, da verjetnost gospodarjeve odločitve o zaposlitvi izven kmetije z nabiranjem delovnih izkušenj in s tem povezanim dvigovanjem oportunitetnega dohodka narašča nekje do štiridesetega leta starosti, nato začne upadati.

Struktura delovne sile se bistveno razlikuje od podobne strukture v EU. Na slovenskih kmetijah večino dela opravijo ožji člani družinske kmetije, saj zunanjih, redno najetih delavcev, na kmetijah praktično ni. S tem dejstvom povezana relativna nemobilnost delovne sile se odraža tudi v delovni intenzivnosti. V Sloveniji je v povprečju na kmetijo zaposlenih 10% več delovnih moči kot v povprečju EU, kjer se zaposlenost giblje od 0,7 PDM na kmetijo v Italiji do 1,9 PDM na kmetijo v Veliki Britaniji. Število PDM na hektar kmetijske zemlje nadalje kaže na nizko splošno storilnost slovenskega kmetijstva. Na to v velikem obsegu vplivajo težke pridelovalne razmere, slabša tehnološka opremljenost, slaba strokovna izobraženost pridelovalcev ter predvsem izredno neugodna posestna in zemljiška struktura. V EU je v povprečju zaposlenih več kot štirikrat manj PDM na hektar kot v Sloveniji. Vse stare države članice EU imajo višjo delovno storilnost v kmetijstvu kot Slovenija (Cunder, 2003).

Preglednica 5: Delovna sila v kmetijstvu (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	Število oseb			PDM					
	2003	2005	2007	2003		2005		2007	
				Število	%	Število	%	Število	%
SKUPAJ	...	...	...	95605	100	95263	100	83950	100
Družinska delovna sila -gospodar	77037	77042	75209	38763	40,54	40912	42,95	36816	43,85
Družinska delovna sila - drugi člani gospodinjstva	130706	126975	122286	48978	51,23	45846	48,13	40581	48,34
Redno zaposleni - na družinskih kmetijah	268	283	247	167	0,17	221	0,23	175	0,21
Redno zaposleni - v kmetijskih podjetjih in zadrugah	3234	3271	2853	3104	3,25	3124	3,28	2445	2,91
Sezonsko in priložnostno delo - na družinskih kmetijah	...	...	...	4081	4,27	4558	4,78	3253	3,87
Sezonsko in priložnostno delo - v kmet. podjetjih in zadrugah	998	1195	1664	273	0,29	315	0,33	449	0,53
Strojne storitve - na družinskih kmetijah	...	...	...	233	0,24	277	0,29	222	0,26
Strojne storitve - v kmetijskih podjetjih in zadrugah	...	...	...	6	0,01	10	0,01	9	0,01

PDM – Polnovredne delovne moči

Na kmetijskih gospodarstvih je v letu 2007 delalo dobrih 200.000 oseb, od tega 197.495 na družinskih kmetijah in 2.853 v kmetijskih podjetjih in zadrugah. Nadaljuje se trend zmanjševanja zaposlenih v kmetijstvu, saj se je število v obdobju 2000-2007 zmanjšalo za 22% (Poročilo o stanju ..., 2006, 2008).

Skupaj s sezonskim in priložnostnim delom ter strojnimi storitvami znaša vložek dela na kmetijskih gospodarstvih, izražen v polnovrednih delovnih močeh (PDM), 83.950 PDM. Skupni obseg delovne sile se je v primerjavi s popisom 2005 manjšal za skoraj 12%, v primerjavi z popisom 2000 pa za 22%. Ker se je zmanjšalo tudi število kmetijskih gospodarstev, se je povprečno število PDM na kmetijsko gospodarstvo v primerjavi z letom 2000 znižalo za 11,2%, v primerjavi z letom 2005 pa za 8,7%. Zmanjšal se je tudi vložek dela na enoto površine kmetijske zemlje v obdelavi (na ha KZU) in sicer za 22,5% oziroma 12,2% (Poročilo o stanju ..., 2006, 2008).

V kmetijstvu vse pomembnejšo vlogo prevzemajo ženske bodisi kot kmetice ali pa kot gospodinje na kmetijah (Erjavec in sod., 1998/1999). Po podatkih Eurostat-a (2008) naj bi bil delež žensk med gospodarji 25%.

Preglednica 6: Obseg vloženega dela v (PDM) po velikostnih razredih kmetijskih zemljišč v uporabi (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	Polnovredne delovne moči (PDM)			PDM/ha KZU		
	2003	2005	2007	2003	2005	2007
SKUPAJ	95605	95263	83950	0,2	0,2	0,17
<2	12309	13008	12657	0,59	0,63	0,61
2 - < 3	9487	10419	8981	0,37	0,39	0,35
3 - < 5	18890	19105	15633	0,29	0,29	0,26
5 - < 10	29014	28192	24122	0,2	0,2	0,18
10 - < 15	12463	11272	9388	0,15	0,15	0,13
15 - < 20	5323	4703	4940	0,12	0,11	0,11
20 - < 30	4011	3936	3892	0,1	0,1	0,09
>=30	4107	4628	4337	0,07	0,06	0,05

Izražanje obsega dela v koeficientih polnovrednih delovnih moči (PDM) temelji na razmerju med številom ur, letno porabljenih za delo na kmetiji, in številom ur, ki jih letno porabi za delo polno zaposlena oseba (1800 ur), to je število ur, ki ga za svoje izračune uporablja nacionalna statistika delovne sile. V izračunu PDM je upoštevan celoten letni vložek dela na kmetijskem gospodarstvu. Vanj je poleg dela gospodarja, drugih družinskih članov in redno zaposlenih na kmetijskem gospodarstvu vključeno tudi najeto delo (bodisi v obliki strojnih storitev bodisi v obliki sezonskega in priložnostnega dela) (Statistični letopis ..., 2008).

Naraščajoča učinkovitost večjih enot ima vsekakor določeno povezavo z naraščajočo specializacijo. Večji traktorji, kombajni, molzišča se lahko merijo z več dela, ki ga nadomeščajo. Na večjih enotah se fiksni stroški razpršijo na večji obseg proizvodnje. Zato kmetje najemajo predvsem zemljo sosedov (oz. v bližnji soseski), saj na njej lahko kmetujejo z že obstoječo delovno silo in mehanizacijo. Dodatno ustvarjeni prihodki so zato večji od stroškov, povezanih z povečanjem proizvodnje (Erjavec in sod., 1998/1999).

Po letu 2000 se je dodana vrednost na polnovredno delovno moč v kmetijstvu sicer povečala bolj kot v povprečju drugih dejavnosti, kljub temu pa je tudi v razmeroma ugodnem letu 2005 dosegla le 21 odstotkov povprečne BDV na zaposlenega v Sloveniji. Rast dodane vrednosti kmetijstva praviloma zaostaja za drugimi dejavnostmi, tako da je zmanjšanje zaostanka v BDV na zaposlenega za povprečjem države predvsem posledica zmanjševanja zaposlenosti v kmetijstvu (Poročilo o stanju ..., 2008).

Eden od vzrokov za splošno nizko produktivnost kmetijstva je tudi neugodna starostna in izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev (MKGP, 2007).

Preglednica 7: Starostna struktura družinskih članov na družinskih kmetijah v Sloveniji (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	2003		2005		2007	
	Število oseb	%	Število oseb	%	Število oseb	%
SKUPAJ	279211	100	264465	100	257774	100
< 25	74448	26,66	65842	24,90	61152	23,72
25 - 35	35651	12,77	34760	13,14	33154	12,86
35 - 44	39689	14,21	35976	13,60	35684	13,84
45 - 54	40278	14,43	39775	15,04	40479	15,70
55 - 64	33101	11,86	34208	12,93	34154	13,25
>=65	56043	20,07	53904	20,38	53152	20,62

Starostna struktura družinskih članov na družinskih kmetijah se še vedno slabša. Več kot ena tretjina družinskih članov je starejših od 55 let, kar je 0,6 odstotne točke več kot v letu 2005 in kar 2,8 odstotne točke več kot v letu 2000. Nasprotno se je delež družinskih članov, mlajših od 45 let v obdobju od leta 2000 zmanjšal za več kot 5 odstotnih točk. Mlajših od 45 let je na kmetijskih gospodarstvih tako samo dobra polovica družinskih članov (Poročilo o stanju ..., 2008).

Preglednica 8: Starostna struktura gospodarjev na družinskih kmetijah po starostnih skupinah (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	2003		2005		2007	
	Število oseb	%	Število oseb	%	Število oseb	%
SKUPAJ	77149	100	77175	100	75340	100
< 45 let	14389	18,65	14503	18,79	12803	16,99
45 - <55 let	19158	24,83	18777	24,33	18547	24,62
>55 let	43602	56,51	43894	56,88	43990	58,39

Starostna struktura gospodarjev na družinskih kmetijah se poslabšuje. Delež gospodarjev mlajših od 45 let se je med leti 2003 in 2007 znižal, delež gospodarjev starih med 45 in 55 let je ostal približno enak, delež gospodarjev starejših od 65 let pa se je zvišal (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

Preglednica 9: Splošna izobrazba in polnovredne delovne moči (PDM) gospodarjev na družinskih kmetijah (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	Število				PDM			
	2003		2007		2003		2007	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Gospodarji - skupaj	77037	100	75209	100	38763	100	36816	100
Ni podatka	620	0,80	705	0,94	236	0,61	214	0,58
Nepopolna osnovna	1126	1,46	1176	1,56	423	1,09	501	1,36
Nepopolna osnovna	6811	8,84	5692	7,57	2932	7,56	2296	6,24
Osnovna	34438	44,70	31045	41,28	18561	47,88	15663	42,54
Nižja ali srednja poklicna	21049	27,32	20841	27,71	10662	27,51	10763	29,23
Srednja - skupaj	10487	13,61	12625	16,79	4893	12,62	6063	16,47
Srednja - strokovna	8724	11,32	10548	14,02	4131	10,66	5141	13,96
Srednja - splošna	1763	2,29	2077	2,76	762	1,97	922	2,50
Višješolska	1423	1,85	1637	2,18	609	1,57	675	1,83
Visoka strokovna	353	0,46	576	0,77	159	0,41	263	0,71
Visoka univerzitetna	653	0,85	776	1,03	261	0,67	323	0,88
Podiplomska	78	0,10	136	0,18	26	0,07	56	0,15

Počasi, a vztrajno, se izboljšuje izobrazbena struktura gospodarjev na družinskih kmetijah. Delež gospodarjev brez izobrazbe ali samo z osnovnošolsko izobrazbo se je v letu 2007 v primerjavi z letom 2005 zmanjšal za 6,4 odstotne točke, v primerjavi z letom 2000 pa celo za 25 odstotnih točk. Sorazmerno s tem se je povečal delež gospodarjev s poklicno ali srednjo izobrazbo, pa tudi tistih z višjo ali visoko izobrazbo (Poročilo o stanju ..., 2008).

Preglednica 10 Kmetijska izobrazba in polnovredne delovne moči (PDM) gospodarjev na družinskih kmetijah (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	Število				PDM			
	2003		2007		2003		2007	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Gospodarji - skupaj	77037	100	75209	100	38763	100	36816	100
Ni podatka	1001	1,30	0	0,00	438	1,13	0	0,00
Samo praktične izkušnje	63104	81,91	49141	65,34	29998	77,39	21498	58,39
Tečaji iz kmetijstva	7415	9,63	20395	27,12	4685	12,09	11658	31,67
Poklicna (dveletna)	1678	2,18	1156	1,54	1215	3,13	775	2,11
Poklicna (triletna)	1409	1,83	1692	2,25	1025	2,64	1138	3,09
Srednja	1668	2,17	2059	2,74	1020	2,63	1359	3,69
Višja	383	0,50	315	0,42	206	0,53	158	0,43
Visoka strokovna	152	0,20	161	0,21	74	0,19	86	0,23
Univerzitetna	191	0,25	240	0,32	85	0,22	118	0,32
Podiplomska	37	0,05	50	0,07	17	0,04	27	0,07

Podobne spremembe zasledimo tudi pri kmetijski izobrazbi gospodarjev, kjer se razmeroma hitro zmanjšuje delež gospodarjev, ki imajo samo praktične izkušnje. V zadnjih dveh letih (2005-2007) se je ta delež zmanjšal za 6,8 odstotnih točk, v primerjavi z letom 2000 pa kar za 18,6 odstotnih točk. Povečuje pa se delež gospodarjev z različnimi oblikami formalne izobrazbe (Poročilo o stanju ..., 2008).

Izobrazba in delovna usposobljenost vplivata na produktivnost in sposobnost prilagajanja novim razmeram. Zato izobraževanje in delovno usposabljanje lahko obravnavamo kot vlaganje v človeški kapital posameznika. Naložba v človeški kapital povečuje

posameznikov oportuniteni dohodek in praviloma pozitivno vpliva na njegovo zaposlitveno mobilnost (Huffman, 2000, cit. po Juvančič, 2002).

Po Juvančiču (2002) višja stopnja dosežene izobrazbe pozitivno vpliva na verjetnost zaposlitve izven kmetijstva. Vpliv je posreden (višji potencialni dohodek izven kmetijstva) ali neposreden (večja mobilnost ponudbe dela v primeru višje dosežene ravni izobrazbe).

Mlajši nosilci kmetijskih gospodarstev imajo v povprečju višjo stopnjo formalne izobrazbe, so razvojno naravnani, inovativni, bolje usposobljeni za delo v kmetijstvu in so se zmožni učinkoviteje prilagajati tehnološkim spremembam ter razmeram na trgu kot starejši gospodarji. To je tudi pogoj za dvig produktivnosti dela in s tem konkurenčnosti kmetijstva. Mladi prevzemniki so deležni vzpodbud in pomoči s strani države. Ključni nosilci razvoja družinskih kmetij v Sloveniji morajo postati mladi prevzemniki in prevzemnice kmetij (Kerbler-Kefo, 2008).

Številne kmetije so zaradi odseljevanja mladega prebivalstva ostale brez zadostne delovne sile ali pa je ta ostarela. Veliko je tudi neporočenih gospodarjev, tako da kmetije ostajajo brez naslednikov. Nasledniki tradicionalno zagotavljajo socialno varnost starejšega kmečkega prebivalstva (Klemenčič, 2006). Kerbler-Kefo (2008) dodaja, da ima časovna opredelitev prenosa kmetij na naslednike - trenutek, v katerem gospodar formalno preda kmetijo nasledniku (angl. timing of succession – izraz prevajamo tudi kot »čas predaje kmetije nasledniku«) za nadaljnji razvoj kmetij velik pomen. Barbičeva (1991, cit. po Kerbler-Kefo, 2008) trdi da je upadanje nasleditev na slovenskih kmetijah vse večje tudi zaradi nepripravljenosti starejše generacije, da bi kmetije pravočasno predala.

Če gospodarji s predajo kmetij zavlačujejo, tvegajo, da jih sploh ne bodo mogli predati, saj si bodo v tem času določeni ali predvideni nasledniki uredili življenje po svoje in morda ne bodo več imeli namena kmetovati, če pa jih predajo pravočasno, ko so prevzemniki še mladi, lahko pričakujejo, da se bo na kmetijah dvignila produktivnost dela, s tem pa tudi njihova finančna sposobnost (Kerbler-Kefo, 2008).

Razkroj agrarne strukture prebivalstva se nadaljuje tudi v 21. stoletju. Vendar pa se v tem procesu kažejo velike razlike med gospodarsko razvitimi in gospodarsko nerazvitimi regijami (Klemenčič, 2006).

Večina prebivalcev slovenskega podeželja se ne preživlja več s kmetijstvom, kljub temu pa je podeželje obdržalo značilne razvojne in kulturne vzorce. Podeželje postaja vse privlačnejše okolje za življenje, delo in sprostitev, hkrati pa se krepi gospodarska povezanost in soodvisnost med urbani območji in podeželjem. Kljub možnostim za pestro paleto podjetniških dejavnosti, le-te na podeželju ostajajo slabše razvite kot v urbanih središčih. Potrebna je aktivnejša vloga države in lokalnih skupnosti pri zagotavljanju kakovostnih delovnih mest na podeželju (MKGP, 2007).

MKGP (2007) navaja, da je za dvig kakovosti življenja in večjo gospodarsko diverzifikacijo dejavnosti na podeželskih območjih treba v kar največji meri izkoristiti prednosti slovenskega podeželja, ki so razpoložljivost infrastrukture, bogata stavbna, kulturna in naravna dediščina kot osnova za razvoj alternativnih gospodarskih dejavnosti na podeželju, tradicija domače obrti kot podlaga za razvoj podjetništva temelječega na prednostih podeželja, raznolikost kulturne krajine in ohranjenost naravnega okolja kot priložnost za razvoj podeželskega turizma.

2.3 DOHODKOVNI VIRI KMETIJSKIH GOSPODARSTEV

2.2.1 Skupni dohodek kmetijskih gospodarstev in socio-ekonomska struktura

Čajanov (1925, cit. po Juvančič, 2001), eden vplivnejših teoretikov organiziranosti kmetijskih gospodarstev, razlaga specifično vedenjsko logiko družinskih kmetij, ki pojasnjuje njihov obstoj v kapitalističnem gospodarstvu, s *teorijo subjektivnega ravnotežja*. Po tej teoriji je glavni motiv gospodarskih aktivnosti na kmečkih gospodarstvih povezan z zadovoljevanjem potreb članov gospodinjstva, oziroma maksimiranjem lastne funkcije koristnosti (Nakajima, 1969, cit. po Juvančič, 2001 in Singh in sod., 1986, cit. po Juvančič, 2001). Teorija predpostavlja medsebojno odvisnost odločanja o obsegu kmetijske proizvodnje, udeležnosti družinske delovne sile izven kmetijstva in obsegu potrošnje v okviru kmečkega gospodarstva, katerega cilj je maksimiranje funkcije koristnosti. V tem se teorija pomembno razlikuje od temeljne predpostavke ekonomske podjetij, ki motive gospodarskega delovanja podjetij enači s ciljem maksimiranja dobička (Juvančič, 2001).

Erjavec in sod. (1998/1999) navajajo, da razumevanje ekonomskih in družbenih procesov v kmetijstvu zapleta še dejstvo, da je na kmetiji dohodek mogoče kombinirati iz različnih virov. Dohodek iz kmetijstva v primerjavi z dohodkom, dosegljivim izven kmetijstva je ključni dejavnik strukturnih sprememb v kmetijstvu. Kmetje in njihove družine primerjajo svoje dohodke z dohodkom industrijskih delavcev oz. samostojnih poklicev. Splošni gospodarski razvoj odpira delovna mesta in dviguje dohodek zaposlenih, kar pa ni slučaj v kmetijstvu. Oblak in sod. (2003) trdijo, da kmečka gospodarstva glede na proizvodne vire, možnosti in preference kombinirajo dohodke do te mere, da zadostijo svojim dohodkovnim ciljem. Isti avtorji navajajo tudi, da kmečka gospodarstva stremijo k stabilni dohodkovni strukturi, ki je na ravni povprečnih plač v državi.

Hill (2000, cit. po Knific in Bojnec, 2009) razlaga, da je skupni dohodek kmetijskih gospodarstev odvisen od stopnje zaposlenosti delovne sile v drugih gospodarskih dejavnostih, starosti nosilca kmetijskega gospodarstva, ekonomske velikosti kmetije, podjetnosti in splošne gospodarske razvitosti območja.

Oblak in sod. (2003) trdijo, da zaostajanje kmetijskega dohodka za ravniyo paritetnega dohodka ne pomeni nujno slabšega ekonomskega položaja kmečkih gospodarstev v primerjavi z nekmečkimi, ker je kmetijski dohodek pogosto le eden izmed virov dohodka na kmečkih gospodarstvih.

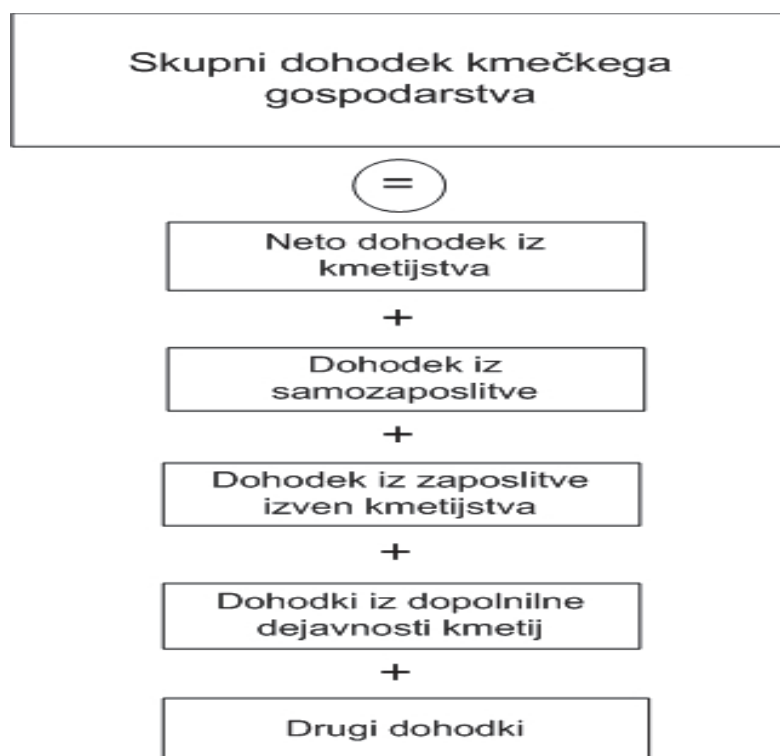
Kmečka gospodarstva lahko dohodek pridobivajo iz različnih virov kmetijstva (neto dohodek iz kmetijske proizvodnje), plačano delo družinskih članov izven kmetije in drugi viri (dohodki iz kapitala, neposredna plačila, pokojnine) (Juvančič, 2001).

Po Kovačič (1996, cit. po Kovačič in sod., 2005) je kombiniranje različnih virov dohodka postalo ena izmed vodilnih strategij v zagotavljanju dolgoročne gospodarske stabilnosti manjših in srednje velikih kmetijskih gospodarstev (kamor sodi tudi velika večina družinskih kmetij v Sloveniji) v celotni Evropi. Tudi za Slovenijo je značilno, da kmečka gospodarstva vsaj del skupnih dohodkov pridobivajo z delom v drugih gospodarskih dejavnostih.

Pojavljajo se različne dopolnilne in dodatne oblike zaposlitve na kmečkih gospodarstvih, zlasti pogosta je pojavnost dopolnjevanja dohodka z zaposlitvijo izven kmetije (Kovačič,

1996, cit. po Oblak in sod., 2003). Gasson (1986, cit. po Oblak in sod., 2003) trdi, da se pojavljajo kombinacije različnih dohodkovnih virov, kot preživetvena strategija zlasti na kmečkih gospodarstvih, katerih ekonomska velikost ne omogoča doseganja ustrezne dohodkovne ravni.

Kombiniranje različnih dohodkov je v Sloveniji še dodatni vzpodbujeno in povezano z majhnostjo kmečkih gospodarstev in s tem posledično nizkim deležem čistih kmetij. Večini kmečkih gospodarstev dohodek ne zagotavlja ekonomske stabilnosti (Oblak in sod., 2003).

Slika 2: Skupni dohodek kmečkega gospodarstva (Juvančič, 2001)

Stopnjo kombiniranja različnih kmetijskih in nekmetijskih virov dohodka na kmetiji odraža socio-ekonomska struktura kmetij (Kovačič, 1996, cit. po Kovačič in sod., 2005).

Ocena skupnega dohodka in učinki diverzifikacije dohodkovnih virov sodijo med manj poznana raziskovalna vprašanja tako v Sloveniji kot tudi drugih evropskih državah (Hill, 2000, cit. po Oblak in sod., 2003). Poznavanje virov in pomena posameznih dohodkovnih virov na kmečkih gospodarstvih lahko pripomore k učinkovitemu načrtovanju in izvajanju ukrepov kmetijske politike in nenazadnje tudi pri zaposlitvenemu odločanju posameznikov na kmečkih gospodarstvih (Oblak in sod., 2003).

V Sloveniji imamo, kljub večanju števila podatkovnih virov za ocenjevanje dohodka iz kmetijstva (katalog kalkulacij, FADN, Analitične kalkulacije KIS) in posameznih raziskav (Kovačič in sod., 2001, cit. po Kovačič in sod., 2005) v zadnjem desetletju, še vedno težave pri pridobivanju ocen dohodka celotne kmetije (Oblak in sod., 2003, cit. po Kovačič in sod., 2005), s čemer bi dobili pravo sliko v kakšnem položaju se nahajajo slovenske kmetije kot socio-ekonomske enote (kombinacija kmetije kot gospodarske komponente in

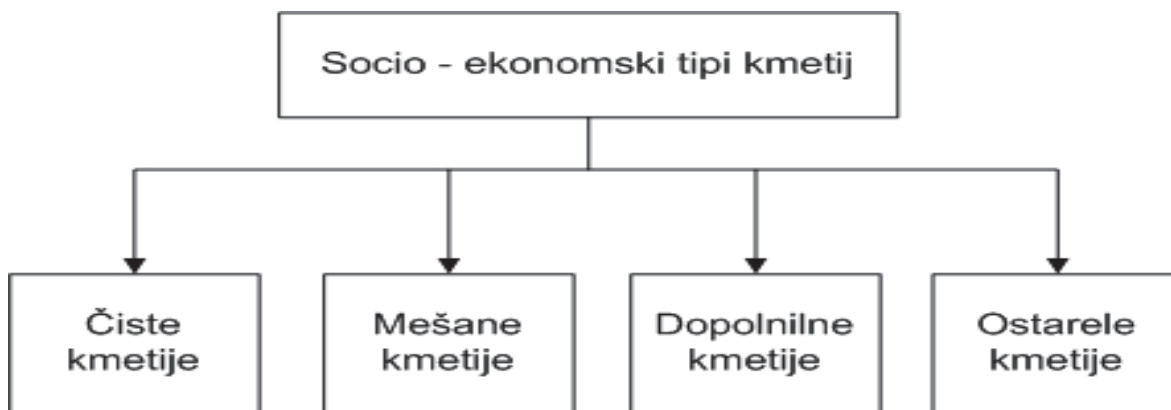

kmečkega gospodinjstva kot socio-ekonomske komponente) (Kovačič in sod., 2005). Agrarno-ekonomske analize v večini primerov ostajajo na ravni sektorskih analiz in se pri ocenjevanju dohodkovne ravni omejujejo na dohodek iz kmetijstva (Oblak in sod., 2003)

Oblak in sod. (2003) navajajo različne vire (Mergos in Pentaraki 1996, Erjavec in Juvančič 1998), ki govorijo o revščini in podzaposlenosti v kmetijstvu. Pri tem pa ostaja kompleksnost ekonomskih in zaposlitvenih razmer na kmečkih gospodarstvih v precejšnji meri nepojasnjena (Erjavec, 2002, cit. po Oblak in sod., 2003).

Za nedvoumno razvrstitev kmetij v socio-ekonomske tipe kmetij je potrebno poznati vse dohodkovne vire posamezne kmetije, oziroma članov kmečkega gospodinjstva, ki te dohodke ustvarjajo. Socio-ekonomski tip kmetije se je, kot kazalnik dohodkovnega položaja in povezanosti članov kmečkega gospodinjstva z osnovno kmetijsko dejavnostjo v Sloveniji v preteklih dveh desetletjih, odkar ga izračunavamo na podlagi Popisa prebivalstva, že dodobra uveljavil tako med kmetijskimi strokovnjaki, kot tudi med agrarnimi politikami. Socio-ekonomski tip kmetije je posredni kazalec, ki kaže delež dohodka, ki ga člani kmečkega gospodinjstva na kmetiji pridobivajo iz osnovne kmetijske dejavnosti, kar je po virih iz literature kriterij, ki se ga uporablja za opredelitev socio-ekonomskega tipa posamezne kmetije (Kovačič in sod., 2005).

Ločimo štiri tipe kmečkih gospodarstev: čiste, mešane, dopolnilne in opuščene (ostarele) kmetije. Čista kmetija je načeloma tista, pri kateri nihče od aktivnih članov jedra družine (gospodar, njegov zakonec, naslednik in njegov zakonec) ni redno zaposlen zunaj kmetije. Kmetija torej predstavlja jedru družine edini vir dohodka. Mešana kmetija ima najmanj enega aktivnega člana jedra družine, ki je zaposlen zunaj kmetije in načeloma najmanj enega, ki je polno zaposlen samo na kmetiji. Pri dopolnilni kmetiji so vsi aktivni družinski člani redno zaposleni izven kmetije (Kovačič, 1996, cit. po Kovačič in sod., 2005).

Slika 3: Socio-ekonomski tipi kmetij (Kovačič in sod., 2005)

Primerjava socio-ekonomskih tipov in ekonomske velikosti kmetij merjene v Evropskih velikostnih enotah (1 ESU = 1200 €) v letu 2000 v Sloveniji, kaže povezavo med socio-ekonomskim tipom kmetije in njegovo ekonomsko velikostjo. Generalni trend kaže, da so ekonomsko najšibkejše ostarele kmetije, kar deloma lahko tudi pojasni zakaj na teh kmetijah ni interesa za aktivno kmetovanje. Tem sledijo dopolnilne in nato mešane kmetije. Pri čistih kmetijah pa opazimo zanimivost, da ima njihova razporeditev bimodalno razporeditev, pri čemer je največji delež kmetij v razredu nad 9 ESU, kamor se uvrščajo prave profesionalne kmetije. Vendar pa se več kot tretjina čistih kmetij nahaja v najmanjših

razredih (do 4 ESU), kar je vsekakor posledica majhnosti slovenskih kmetij, kaže pa tudi na veliko pomanjkanje zaposlitvenih možnosti na podeželju (Kovačič in sod., 2005).

Ob analizi podatkov o ekonomski moči prebivalstva se je izkazalo, da se območja z najnižjo ekonomsko močjo prebivalstva v večini primerov zlasti v vzhodni Sloveniji prekrivajo z območji, ki jih označujemo kot ogroženo in odmirajoče podeželje. Zato ne preseneča, da na teh območjih prihaja do intenzivnih procesov razpadanja gospodarske strukture, s tem pa tudi do razpada kulturne pokrajine ter močne depopulacije, kar predstavlja potencialno nevarnost za popolno demografsko izčrpanost teh območij (Klemenčič, 2006).

2.3.2 Kmetijski dohodek

Teorija in praksa nas uči, da je bistvo kmetijske politike v reševanju dohodkovnega problema kmetijstva. Po odnosu do tega vprašanja se razlikujejo koncepti kmetijske politike in glede na to se utemljuje tudi državna zaščita kmetijstva. Ekonomska razlaga temelji na posebnosti delovanja kmetijskih trgov. Zanje je že desetletja značilno izrazito padanje cen. Tega trenda niso zaustavile niti najbolj zaščitno usmerjene politike. Padanje cen je rezultat večjega števila dejavnikov, predvsem pa sorazmerno nizke rasti povpraševanja in izjemne rasti ponudbe. Na nižje cene je kmetijska pridelava odgovorila s še večjo uporabo dosežkov tehničnega napredka. To je vsaj najhitrejšim pridelovalcem (inovatorjem) ponujalo določene dohodkovne prednosti. Ker pa so tem kaj hitro sledili drugi, je povečana ponudba ponovno pritiskala na kmetijske cene. V agrarni ekonomiki je uveljavljena Cochranova teorija, ki trdi da se je kmetijstvo znašlo med mlinskimi kamni tehničnega napredka. Brez njega ni povečanega prihodka, zaradi njega pa prihaja do nadaljnjega padanja cen (Erjavac in sod., 1998/1999).

Erjavac in sod. (1998/1999) navajajo, da dolgoročni trend padanja cen ni značilen samo za kmetijstvo, pod podobnim pritiskom je veliko gospodarskih panog in trgov. Proizvajalci so prisiljeni v racionalizacijo in povečanje učinkovitosti. Veliko jih mora tudi opustiti kritično proizvodnjo in se lotiti česa novega.

Dohodek kmetijskih gospodarstev iz kmetijstva je odvisen od številnih dejavnikov, med katere prištevamo splošen položaj kmetijstva v okviru nacionalne ekonomije in cenovnih razmerij, stopnje tehnološke opremljenosti, značilnosti posestne strukture, organiziranosti pridelave, obsega in usmerjenosti pridelave ter trženje (Kovačič in sod., 2001, cit. po Knific in Bojnec, 2009).

Za doseganje zaželenih dohodkovnih ravni kmečkih gospodarstev so le-ta prisiljena povečevati obseg proizvodnje in zniževati stroške proizvodnje v kmetijstvu ali pa iskati dodatne vire dohodka (Oblak in sod., 2003).

Slovensko kmetijstvo ima izrazit dohodkovni problem (MKGP, 2007). Kmetijstvo v Sloveniji je v primerjavi z državami EU relativno nekonkurenčno, tako zaradi strukturnih značilnosti kot tudi naravnih danosti (Dernulc in sod., 2002, cit. po Knific in Bojnec, 2009). Nezadostni dohodki za polno zaposlitev in s tem neprivlačnost kmetijstva na eni strani ter nemobilnost proizvodnih dejavnikov (predvsem zemlje in delovne sile) na drugi strani, tako ostajajo temeljni strukturni problemi v slovenskem kmetijstvu tudi po vstopu naše države v EU (Cunder, 2006). Po Erjavcu in sod. (1998/1999), v kmetijstvu pridelovalci nenormalno dolgo vztrajajo v za njih zelo neugodnih ekonomskih razmerah,

ker je mobilnost proizvodnih dejavnikov (dela, kapitala in zemlje) izrazito majhna. To je temeljni ekonomski problem kmetijstva. Spremembe ekonomskih razmerij ne vodijo v drugačno kombinacijo proizvodnih dejavnikov, ti ne potujejo od manj k bolj sposobnim proizvajalcem. Kmetije ne propadajo, zemljišča ne obdelujejo sposobnejši, delovne moči ostajajo na kmetiji, kapital ne zamenja svoje funkcije, proizvodnja se ne seli. Mobilnost proizvodnih virov je skratka tako majhna kot malodane v nobeni drugi gospodarski panogi.

Gospodarsko aktivnost kmetijstva ocenjujemo s sistemom nacionalnih računov, ekonomskih računov za kmetijstvo in ekonomskih računov za kmetijstvo po dejavnostih. Kategorije vseh treh računov so med seboj primerljive, vendar se razlikujejo v ravni zаетja dejavnosti (Kovač in sod., 2007, cit. po Knific in Bojnec, 2009).

Idealno bi bilo, če bi lahko merili potencial zaslužka vsake kmetije, vendar ta ideal ni uresničljiv. Precej časa so vsaj nekatere države uporabljale za preračunavanje delovne normative, ki temeljijo na predpostavki o približno sorazmernem odnosu med vložki dela (izraženi s standardnimi delovnimi dnevi) in ustvarjeno vrednostjo. Druga, bistveno ustrežnejša možnost za izračunavanje kmetijskega dohodka je množenje površin in števila živali s standardiziranimi pokritji (Erjavec in sod., 1998/1999).

Preglednica 11: Velikostna struktura SGM, KZU, GVŽ po razredih ESU (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	Kmetijska gospodarstva						SGM (ESU)					
	2003		2005		2007		2003		2005		2007	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj	77149	100,0	77175	100,0	75340	100,0	355019	100,0	353954	100,0	444159	100,0
0	0	0,0	10	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
0-1	15730	20,4	16276	21,1	13831	18,4	10243	2,9	10511	3,0	8812	2,0
1-2	21990	28,5	21026	27,2	18544	24,6	32208	9,1	30845	8,7	27324	6,2
2-4	18902	24,5	19128	24,8	18562	24,6	52507	14,8	53328	15,1	52718	11,9
4-8	11080	14,4	11394	14,8	12644	16,8	61776	17,4	63550	18,0	70509	15,9
8-16	6124	7,9	5946	7,7	7164	9,5	68459	19,3	66277	18,7	79816	18,0
16-40	2825	3,7	2889	3,7	3704	4,9	65133	18,3	67124	19,0	87180	19,6
> 40	499	0,6	505	0,7	890	1,2	64692	18,2	62318	17,6	117800	26,5
	KZU (ha)						GVŽ					
	2003		2005		2007		2003		2005		2007	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj	486473	100,0	485432	100,0	488774	100,0	473706	100,0	421587	100,0	433382	100,0
0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
0-1	37715	7,8	37356	7,7	27415	5,6	17605	3,7	16646	3,9	11792	2,7
1-2	83811	17,2	75090	15,5	61502	12,6	51168	10,8	41062	9,7	31482	7,3
2-4	105922	21,8	104669	21,6	93633	19,2	77143	16,3	69958	16,6	60688	14,0
4-8	88345	18,2	92726	19,1	89795	18,4	86820	18,3	79942	19,0	76394	17,6
8-16	76011	15,6	74447	15,3	84258	17,2	95414	20,1	81637	19,4	86978	20,1
16-40	54970	11,3	60292	12,4	75945	15,5	88936	18,8	81200	19,3	95992	22,1
> 40	39699	8,2	40852	8,4	56226	11,5	56621	12,0	51142	12,1	70056	16,2

KZU - Kmetijska zemljišča v uporabi, SGM - Standard Gross Margin (standardizirano pokritje), ESU – European size unit (1 ESU = 1200 €), GVŽ – Glave velike živine

Opis metode izračuna standardiziranih pokritij ponuja Statistični letopis ... (Statistični letopis ..., 2008). Za vsak kmetijski pridelek je izračunan koeficient standardiziranega pokritja (SGM); ta izraža razliko med potencialnimi prihodki in specifičnimi

spremenljivimi stroški pridelave na hektar površine ali na glavo živine. Ekonomsko velikost kmetijskega gospodarstva ugotovimo tako, da seštejemo zmnožke vrednosti SGM posameznih stroškovnih nosilcev in obsega njihove pridelave. Ekonomska velikost je izražena v ESU (European Size Unit) in je enaka vrednosti 1200 EUR. Kmetijska gospodarstva so na podlagi ugotovljenih deležev SGM posameznih aktivnosti v skupni vrednosti SGM na posameznem kmetijskem gospodarstvu razvrščena po predpisanih merilih v ustrezni tip kmetovanja

Erjavec in sod. (1998/1999) med profesionalne kmetije uvršča kmetije nad 8 ESU. Po podatkih Statističnega letopisa ... (Statistični letopis ..., 2006, 2008) je bilo v letu 2007 v velikostnemu razredu nad 8 ESU 15,64% kmetijskih gospodarstev, ki so dosegla skupaj 64,1% standardiziranega pokritja, obdelovala so 44,2% vse KZU in redile 58,4% vse GVŽ. Kmetijskih gospodarstev manjših od 8 ESU je bilo v letu 2007 skupno 84,4% kmetijskih gospodarstev, ki so ustvarila 35,9% celotnega standardiziranega pokritja, obdelovala so 55,8% vse KZU in redila 41,6% vse GVŽ. Struktura SGM po velikostnih razredih se je izredno izboljšala.

Za državo je priporočljivo, da v problematiko dohodkovnega vprašanja posega ciljno in usmerjeno. Diferencirani in ciljno usmerjeni ukrepi naj bi nadpovprečnim kmečkim gospodarstvom pomagali k dvigu konkurenčnosti in ohranjanju dohodkovnega položaja, ostala kmečka gospodarstva pa spodbujali k ohranjanju kmetijske proizvodnje na družbeno zaželeni ravni v smislu ohranjanja naravnih virov in nege krajine (Oblak in sod., 2003).

2.3.2 Dopolnilne dejavnosti

Kmečka gospodarstva lahko kot dodatno zaposlitveno možnost in vir dohodka opravljajo dopolnilno dejavnost v kmetijstvu. Po Gassonovi (1986, cit. po Erhart, 2008) je glavni namen dopolnilnih dejavnosti v kmetijstvu doseganje paritetnega dohodka kmečkih gospodarstev in boljše izraba proizvodnih virov.

Dopolnilne dejavnosti so opredeljene v Zakonu o kmetijstvu (2000). Dopolnilna dejavnost je s kmetijstvom oziroma gozdarstvom povezana dejavnost, ki se opravlja na kmetiji in omogoča kmetiji boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile družinskih članov. Za družinske člane se štejejo vsi člani družine, ki prebivajo in delajo na kmetiji in niso najeta delovna sila. Dohodek iz dopolnilne dejavnosti na polnoletnega družinskega člana ne sme presegati 1,5 povprečne plače na zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu, v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko obdelavo pa ne sme presegati 3 povprečne plače na zaposlenega. Kot dohodek iz dopolnilne dejavnosti se šteje dobiček, brez znižanj, povečanj in davčnih olajšav, ugotovljen kot razlika med davčno priznanimi prihodki in odhodki, kakor je izkazan v davčnem obračunu akontacije dohodnine od dohodka iz dejavnosti. Kadar se davčna osnova od dohodka iz dopolnilne dejavnosti ugotavlja z upoštevanjem normiranih odhodkov, se kot dohodek iz dopolnilne dejavnosti šteje dobiček dopolnilne dejavnosti, ugotovljen na podlagi podatkov iz odločbe o odmeri dohodnine. Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je fizična oseba, ki je lastnik, zakupnik ali drugačen uporabnik kmetije in se za svoj račun ukvarja s kmetijsko dejavnostjo ter je za to ustrezno usposobljen.

Preglednica 12: Dopolnilne dejavnosti na kmetiji (Statistični letopis ..., 2006, 2008)

	2003	2005	2007
SKUPAJ	2867	3146	3116
Predelava mesa	101	189	68
Predelava mleka	115	185	129
Predelava sadja in zelenjave	354	390	525
Druge dejavnosti, povezane s predelavo hrane	104	200	219
Predelava lesa	508	449	398
Opravljanje storitev s kmetijsko mehanizacijo za druge	905	796	689
Turizem na kmetijskem gospodarstvu	675	628	655
Domača obrt	130	171	165
Ribogojstvo	13	13	z
Gozdarske storitve	98	300	360
Trgovina z lesom	26	80	28
Komunalne storitve	149	297	491
Proizvodnja in trženje energije iz obnovljivih energetske virov	38	79	58
Drugo	17	16	174

Po ugotovitvah Oblakove in sod. (2003) ostajajo dopolnilne dejavnosti manj pogosta oblika nekmetijskih dohodkovnih virov. Isti avtorji navajajo, da je ovrednotenje dela (ustvarjeni dohodek na enoto vloženega dela) pomembno višje kot pri kmetijstvu in tudi presega dohodek, pridobljen v zaposlitvi izven kmetijstva. Dopolnilne dejavnosti so lahko torej pomemben vir zaposlitve na kmetiji in možnost pridobitve dodatnih virov dohodka, ki bistveno izboljšajo dohodkovni položaj tudi v primerjavi z zaposlitvijo izven kmečkega gospodarstva.

Njihovo redkost lahko pojasnimo zlasti s kapitalsko intenzivnostjo oziroma visokimi naložbenimi stroški v teh dejavnostih. Deloma nizko zastopanost dopolnilnih dejavnosti lahko pripišemo administrativni in tehnološki zahtevnosti, ki je povezana z registracijo tovrstnih aktivnosti, zlasti zadostitvi veterinarsko-sanitarnim predpisom, pa tudi neusposobljenosti nosilcev za izvajanje dopolnilnih dejavnosti (Oblak in sod., 2003). K razvoju in promociji dodatnih možnosti zaposlitve in pridobivanja dohodkov na kmetijah je v zadnjem desetletju prispevala tudi država z različnimi programi za podpore naložbam, svetovalnim delom in izobraževanjem (MKGP, 2007).

Z različnimi oblikami dopolnilnih dejavnosti se je v letu 2007 ukvarjalo okoli 4% vseh kmetijskih gospodarstev. To je podobno število kot v letu 2005 in 21,8% več kot v letu 2000. Izstopajo predvsem štiri dejavnosti: storitve s kmetijsko mehanizacijo, turizem na kmetijskih gospodarstvih, predelava lesa ter predelava sadja in zelenjave (Poročilo o stanju ..., 2008).

3 MATERIAL IN METODE DELA

3.1 OPIS PROJEKTA SCARLED

Katedra za agrarno ekonomiko, politiko in pravo (Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko) kot partnerica sodeluje v mednarodnem projektu s kratico SCARLED – Structural Change in Agriculture and Rural Livehoods (<http://www.scarled.eu>). Projekt želi proučiti strukturne spremembe v petih novih državah članicah EU pred in po vstopu v EU (Bolgarija, Madžarska, Poljska, Romunija in Slovenija), predvsem s pomočjo zbiranja primarnih podatkov, t.j. anketiranja. Koordinator celotnega projekta je inštitut IAMO (Institut für Agrarentwicklung in Mittel und Osteuropa) iz Nemčije, v projekt pa je vključenih še 9 raziskovalnih in visokošolskih institucij iz 7 držav.

V zadnjem obdobju je prišlo do bistvenih strukturnih sprememb v kmetijstvu (zlasti koncentracija večjih kmetij, izginjanje malih –'samooskrbnih' kmetij), kar se odraža z dvojnimi posledicami: na kmetijsko proizvodnjo (konkurenčnost proizvajalcev) in pritisk na trgu dela zaradi prenehanja ukvarjanja s kmetijsko dejavnostjo.

SCARLED želi z raziskavo ugotoviti 3 stvari:

- kako se spreminja struktura kmetijstva in kaj vpliva na to (zlasti stanje pred/po vstopu v EU). Kakšni so vzorci odločanja o kmetovanju – motivi, načrti za prihodnost. Statistika teh podatkov namreč ne pokriva, zato je edini vir primarno zbiranje podatkov
- kakšni so vplivi odločanja članov kmečkih gospodinjstev za zaposlitev izven kmetije (možnosti zaposlovanja izven kmetije)
- samooskrbno kmetijstvo. Načeloma se pojavlja kot 'rezidual', ni pa nujno. Menimo, da to je, ne vemo pa, kakšen je ta obseg. Podatkovni viri o tem žal ne obstajajo.

Vsekakor se v praksi srečujemo tudi s problemom pomanjkanja podatkov kvalitativne narave in celotnim delom vrednotenja ekonomskega standarda kmečkih gospodinjstev (so specifična glede davčne zakonodaje,...). V anketi je del vprašalnika namenjen tudi tem vprašanjem.

3.1.1 Anketa

Anketa je razmeroma obsežna. Sestavljena je modularno, kar pomeni, da pri nobeni anketi ne pridejo v poštev vse rubrike. Gospodinjstva odgovarjajo samo na vsebine, ki so za njih relevantne. Že v začetnem delu glavne ankete je postavljeno vprašanje, kjer mora anketiranec poročati o ukvarjanju gospodinjstva s kmetijsko proizvodnjo v letih 2003 in 2006. V primeru, da se je gospodinjstvo v letu 2003 še aktivno ukvarjalo s kmet. dejavnostjo, v letu 2006 pa ne več, anketar nadaljuje z II. tipom ankete, t.j. izstop iz kmetijstva. Ta anketa je precej krajša od glavne ankete, vsebinsko pa so vprašanja v dobri meri identična. III. tip ankete predstavlja kratka anketa, na katero naj bi odgovarjal nekdo, ki dobro pozna kraj, območje (cene zemljišč, kje se krajani zaposlujejo,...). Predvideno je, da anketarji med obiskovanjem kraja anketiranja sami najdejo ključne informatorje, ki bi znali odgovoriti na ta vprašalnik.

Za anketarje je bilo pripravljeno dvodnevno usposabljanje. Potekala so februarja 2008 na Oddelku za Zootehniko Biotehniške Fakultete na Rodici. Vodili so ga projektni partnerji iz Nemčije in Velike Britanije. Anketiranje je potekalo v mesecih februarju in marcu. Zaključeno pa je moralo biti do konca marca 2008. Kot anketar sem tudi sam sodeloval pri projektu.

Vsem zainteresiranim anketarjem je bilo po zaključku anketiranja omogočeno nadaljnje sodelovanje in uporaba anketnih podatkov za potrebe izdelave diplomskega dela. To ponujeno možnost sem izkoristil za izdelavo lastnega diplomskega dela.

3.1.2 Opis izbire vzorca anketiranih gospodinjstev

Za izvedbo raziskave o kmečkih gospodinjstvih so bile regije in naselja izbrani po dvofaznem postopku vzorčenja. V prvi fazi so bile izbrane tri regije (NUTS 3) v vsaki državi, kriterij za izbiro pa je bil ekonomska razvitost regije (višina BDP na prebivalca). Glede na izbrani kriterij so se nato določile tri regije: zaostajajoča v razvoju, povprečno razvita in nadpovprečno razvita regija (glede na nacionalno povprečje ekonomske razvitosti). Raziskava se je nanašala na podeželska območja, zato so bili glavno mesto in druga večja mesta izključeni iz vzorca. V drugi fazi so bile iz vsake NUTS 3 regije izbrane po tri vasi oz. naselja, in sicer zopet po kriteriju ekonomske razvitosti po ena zaostajajoča, povprečno razvita in nadpovprečno razvita (glede na regijsko povprečje). Za vzorčenje je poskrbela projektna skupina na BF.

Anketiranih naj bi bilo 300 gospodinjstev v Sloveniji; ki se ukvarjajo s kmetijsko proizvodnjo (bodisi kot tržno dejavnost, bodisi za samooskrbo). Anketarji naj bi v vsakem naselju anketirali med 30 in 35 gospodinjstev.

K sodelovanju v anketi so bila praviloma zaprosena vsa gospodinjstva v naselju, ki se ukvarjajo s kmetijsko proizvodnjo. Ker smo želeli z anketo zajeti tudi gospodinjstva z majhno (samooskrbno) proizvodnjo (le-ta niso zajeta v register kmetijskih gospodarstev), je anketiranje potekalo v obliki 'od vrat do vrat'.

3.1.3 Opis izbranih regij

3.2.3.1 Notranjsko – Kraška regija (zaostajajoča po ekonomski razvitosti)

Podzemni kraški svet z edinstveno Postojnsko jamo in presihajočim Cerkniškim jezerom so največje značilnosti te regije. Po velikosti je to ena izmed najmanjših regij v Sloveniji in tudi ena izmed redkeje poseljenih regij, saj ima petkrat manjšo poselitveno gostoto kot Osrednjeslovenska regija. Poselitvena gostota se v zadnjem času veča predvsem zaradi priseljevanja v to regijo. Regija je ena izmed najmanj ekonomsko razvitih regij v Sloveniji saj k nacionalnemu BDP prispeva le 1,9%. Obrtniška dejavnost je ena izmed pomembnejših v regiji, saj predstavljajo podjetja v tej dejavnosti 46,4% v sekundarnem in terciarnem sektorju. Delež zaposlenih v tej regiji znaša 62,4%, veliko prebivalcev pa dela v sosednjih regijah.

3.2.3.2 Podravska regija (povprečna po ekonomski razvitosti)

Podravska regija je na severovzhodu obdana z griči, na zahodu z gorovji poraščenimi z gozdovi (Pohorje in Kozjak) in Dravskim poljem z reko Dravo. Regija je bogata z vodnimi viri, ki se izkoriščajo za pridobivanje električne energije (veriga hidroelektrarn na reki Dravi), rodovitna zemlja pa se uporablja v kmetijske namene. Ta regija ima po površini največ kmetijskih obdelovalnih površin v Sloveniji (80000 hektarjev) in je prevladujoča regija po številu kmečkih gospodarstev. Regija je na drugem mestu po prispevku sredstev v nacionalni proračun (večji delež sredstev k nacionalnemu BDP prispeva le Osrednjeslovenska regija). Največji delež BDP je v tej regiji ustvarjen v storitvenemu sektorju, ki zaposluje več kot polovico vseh zaposlenih v tej regiji. Pomanjkanje delovnih mest in visoka brezposelnost sta zelo značilni za Podravsko regijo.

3.2.3.3 Osrednjeslovenska regija (nadpovprečna po ekonomski razvitosti)

Je najgostejše poseljena regija v Sloveniji. Regija je po površini druga po velikosti v Sloveniji, po številu prebivalcev pa je največja. Največja prednost te regije je osrednja lega, dobre prometne povezave v vse smeri in pa dejstvo, da se v tej regiji nahaja Ljubljana, glavno mesto Slovenije. Osrednjeslovenska regija je na prvem mestu po ekonomski razvitosti v Sloveniji. V letu 2005 je regija ustvarila 22- krat večji BDP, kot Zasavska regija oziroma 36% nacionalnega BDP. Največji delež BDP v regiji se ustvari v storitvenih dejavnostih. Zanimivost te regije je, da razpolaga z več delovnimi mesti, kot pa ima sama regija prebivalcev. Plače so v tej regiji najvišje v Sloveniji, saj so v letu 2006 znašale za 80 € več, kot pa povprečna plača v Sloveniji (770 €). Število prebivalcev v regiji stalno narašča predvsem zaradi priseljevanja in večanja naravnega prirastka prebivalstva.

Preglednica 13: Značilnosti izbranih regij

	BDP / prebivalca (SI=100)	BDP / prebivalca (€)	Registrirana brezposelnost (%)	Mesečni neto dohodek	Ekonomska razvitost	Št. preb.
Notranjsko–Kraška	74,5	11825	7,00	698,99	Zaostajajoča	51483
Podravska	83,8	10514	12,70	731,11	Povprečna	319706
Osrednjeslovenska	144,3	20364	7,20	849,15	Nadpovprečna	503935

3.1.4 Pristop k diplomskemu delu

V analizo podatkov smo vključili le del podatkov iz podatkovne baze SCARLED, ki so se navezovali na obravnavano tematiko diplomskega dela. Analizirali smo podatke, ki so se nanašali na demografske značilnosti, proizvodne vire (zemljišča, stalež živine in delovna sil), zaposlitvene in dohodkovne značilnosti kmetijskih gospodarstev in cilje kmetovanja v prihodnosti. Analiza izbranih podatkov je bila opravljena s programskim paketom SAS/STAT (2001) (Statistical analysis software).

4 REZULTATI

4.1 DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Glavna oseba je bila ista v letih 2003 in 2006 v 96,94% anketiranih gospodinjstev. V Osrednjeslovenski regiji so bile glavne osebe iste prav v vseh gospodinjstvih, v Podravski regiji 98,59%, v Notranjsko - Kraški regiji pa 93,75%. V Notranjsko - Kraški regiji se je zamenjalo 6,25% glavnih oseb, v Podravski regiji 1,41%, v Osrednjeslovenski regiji takih gospodinjstev ni bilo.

Preglednica 14: Odgovor na vprašanje: »Ali je glavna oseba 2003 in 2006 ista ?«

	Ne		Da	
	Število	%	Število	%
Notranjsko---Kraška	5	6,25	75	93,75
Podravska	1	1,41	70	98,59
Osrednjeslovenska	0	0	45	100
Skupaj vzorec	6	3,06	190	96,94

V istem kraju je živel 90,31% glavnih oseb, največ v Osrednjeslovenski regiji (93,33%), sledi Podravska regija (91,55%) in Notranjsko – Kraška (87,50%). V drugem kraju je živel 9,69% vseh glavnih oseb, največ v Osrednjeslovenski regiji 12,50%, sledi Podravska regija (8,45%) in Osrednjeslovenska regija (6,67%).

Preglednica 15: Odgovor na vprašanje: » Ali je glavna oseba živel v istem kraju ?«

	Ne		Da	
	Število	%	Število	%
Notranjsko – Kraška	10	12,50	70	87,50
Podravska	6	8,45	65	91,55
Osrednjeslovenska	3	6,67	42	93,33
Skupaj vzorec	19	9,69	177	90,31

V povprečju so gospodinjstva z največ člani v Notranjsko – Kraški regiji (4,52 člana), najmanjše število članov pa imajo gospodinjstva iz Osrednjeslovenske regije (3,98 člana). V vseh regijah je bil razpon med skupnim številom družinskih članov velik (med 1 in 9 člani gospodinjstva). Najmanj članov mlajših od 16 let je bilo v povprečju v Podravski regiji (0,72), največ pa v Notranjsko – Kraški (1,14). V povprečju je bilo največje število gospodinjskih članov starejših od 16 let v Podravski regiji (3,68), najmanjše število gospodinjskih članov starejših od 16 let pa v Osrednjeslovenski regiji.

Preglednica 16: Povprečno, minimalno in maksimalno število družinskih članov

	Mlajši od 16 let			Starejši od 16 let			Skupaj člani		
	Povp.	Min	Maks	Povp	Min	Maks	Povp	Min	Maks
Notranjsko – Kraška	1,14	0	4	3,38	1	6	4,52	1	8
Podravska	0,72	0	3	3,68	1	6	4,30	1	7
Osrednjeslovenska	1,07	0	7	2,91	0	8	3,98	1	9
Skupaj vzorec	0,97	0	7	3,38	0	8	4,35	1	9

Pri starostni strukturi anketiranih gospodinjstev so opazne velike razlike med regijami. V vzorcu skupaj je 22,7% članov mlajših od 16 let in 77,73% članov starejših od 16 let. Najmanjši delež mlajših od 16 let in največji delež starejših od 16 let ima Podravska regija,

največji delež mlajših od 16 let in najnižji delež starejših od 16 let pa ima Osrednjeslovenska regija.

Preglednica 17: Starostna struktura anketiranih gospodinjstev

	Mlajši od 16 let		Starejši od 16 let		Skupaj člani gospodinjstva	
	Število	%	Število	%	Število	%
Notranjsko – Kraška	91	25,14	271	74,86	362	100
Podravska	51	16,35	261	83,65	312	100
Osrednjeslovenska	48	26,82	131	73,18	179	100
Skupaj vzorec	190	22,27	663	77,73	853	100

Najbolj pogosto zastopana starostna skupina so mlajši od 25 let, v vzorcu jih je skupno 35,73%. Največ jih je v Notranjsko – Kraški regiji (38,82%), sledi Osrednjeslovenska regija (37,25%), najmanj mladih mlajših od 25 let pa je v Podravski regiji (31,37%). Med starostjo 25 in 44 let starosti je skupno 24,63% članov gospodinjstev, največ jih je v Osrednjeslovenski regiji (26,79%), sledi Podravska regija (25,49%), najmanj pa jih je v Notranjsko – Kraški regiji (21,85%). Starejših od 45 let je 39,64% vseh članov gospodinjstev, največ v Podravski regiji (43,12%), sledi Notranjsko – Kraška regija (39,92%), najmanj pa je starejših od 45 let v Osrednjeslovenski regiji (35,94%). Starejših od 65 let je 17,86% vseh članov gospodinjstev, največ v Podravski regiji (19,28%), sledi Notranjsko – Kraška regija (18,26%), najmanj pa je starejših od 65 let v Osrednjeslovenski regiji (16,01%). Najbolj ugodno starostno strukturo članov gospodinjstev ima Osrednjeslovenska regija, sledi Notranjsko – Kraška, najmanj ugodno strukturo pa ima Podravska regija.

Preglednica 18: Starostna struktura članov anketiranih gospodinjstev po starostnih razredih

	Notranjsko – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
< 25	128	38,32	96	31,37	114	37,25	338	35,73
25 - 35	26	7,78	47	15,36	36	11,76	109	11,52
35 - 44	47	14,07	31	10,13	46	15,03	124	13,11
45 - 54	47	14,07	45	14,71	30	9,80	122	12,90
55 - 64	25	7,49	28	9,15	31	10,13	84	8,88
>=65	61	18,26	59	19,28	49	16,01	169	17,86

Starostna struktura gospodarjev anketiranih gospodinjstev je precej neugodna. To lahko rečemo za celoten vzorec skupaj, med posameznimi regiji pa prihaja do razlik. V celotnem vzorcu skupaj je več kot četrtina (27,7%) gospodarjev starejših od 65 let, skupno mlajših od 35 let pa je le dobrih 6% gospodarjev, medtem ko je delež gospodarjev starejših od 45 let večji od 2/3. Največji delež gospodarjev mlajših od 45 let ima Osrednjeslovenska regija (30,99%), najmanjši delež gospodarjev mlajših od 45 let pa Notranjsko–Kraška (16,67%). Iz rezultatov lahko razberemo, da ima Notranjsko – Kraška regija v analiziranem vzorcu najmanj ugodno starostno strukturo gospodarjev, najbolj ugodno starostno strukturo gospodarjev pa ima Osrednjeslovenska regija.

Preglednica 19: Starostna struktura gospodarjev po starostnih razredih

	Notr. – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
< 25	0	0	2	2,86	1	1,41	3	1,41
25 - 35	0	0	5	7,14	3	4,23	8	3,76
35 - 44	12	16,67	10	14,29	18	25,35	40	18,78
45 - 54	27	37,50	21	30,00	14	19,72	62	29,11
55 - 64	12	16,67	11	15,71	18	25,35	41	19,25
>=65	21	29,17	21	30,00	17	23,94	59	27,70

Brez izobrazbe je 1,53% gospodarjev, največ v Osrednjeslovenski (3,66%), sledi Podravska regija (1,09), v Notranjsko - Kraški, pa gospodarjev brez izobrazbe ni bilo. Osnovnošolsko izobrazbo ima 32, 95% gospodarjev, največ jih je v Podravski regiji (41,30%), sledi Osrednjeslovenska regija z 30,49%, najmanj gospodarjev z osnovnošolsko izobrazbo pa je v Notranjsko - Kraški regiji (26,44%). V vzorcu prevladujejo gospodarji z srednješolsko izobrazbo, takih gospodarjev je 57,09%, največ v Osrednjeslovenski 63,41%, sledi Notranjsko – Kraška z 62,07%, najmanj gospodarjev z srednješolsko izobrazbo pa je v Podravski regiji (46,74%). Višje/visoko šolsko izobrazbo (kmetijske smeri) ima 2,68% vseh gospodarjev, največ jih je v Podravski regiji (4,35%), sledi Notranjsko - Kraška regija z 2,30%, najmanj gospodarjev z višje/visoko šolsko izobrazbo (kmetijske smeri) pa je v Osrednjeslovenski regiji (1,22%). Višje/visoko šolsko izobrazbo (nekmetijske smeri) ima 4,68% vseh gospodarjev, največ jih je v Notranjsko-Kraški regiji (9,20%), sledi Podravska regija z 4,35%, najmanj gospodarjev z višje/visoko šolsko izobrazbo (nekmetijske smeri) pa je v Osrednjeslovenski regiji (1,22%). Univerzitetno izobrazbo kmetijske smeri ima izmed vseh samo en gospodar v Podravski regiji, prav tako ima univerzitetno izobrazbo nekmetijske smeri samo en gospodar v Podravski regiji. V drugih dveh regijah gospodarjev z univerzitetno izobrazbo ni bilo.

Preglednica 20: Izobrazbena struktura gospodarjev

	Notr. – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Brez izobrazbe	0	0	1	1,09	3	3,66	4	1,53
Osnovnošolska	23	26,44	38	41,30	25	30,49	86	32,95
Srednješolska	54	62,07	43	46,74	52	63,41	149	57,09
Višje/visoko šolska – kmetijska smer	2	2,30	4	4,35	1	1,22	7	2,68
Višje/visoko šolska – nekmetijska smer	8	9,20	4	4,35	1	1,22	13	4,98
Univerzitetna - kmetijska	0	0	1	1,09	0	0	1	0,38
Univerzitetna - nekmetijska	0	0	1	1,09	0	0	1	0,38

4.2. PROIZVODNI DEJAVNIKI - ZEMLJIŠČA

Pri strukturi kmetijskih gospodinjstev po velikostnih razredih KZU v letu 2003 je opazna velika razlika med posameznimi regijami. Največ kmetij se v nahaja v razredu od 1-5 ha KZU, v Notranjsko - Kraški regiji (37,68%), v Podravski regiji (31,34%) in Osrednjeslovenski regiji le 10%. V velikostnem razredu od 0 – 1 ha KZU se v skupnem vzorcu nahaja 9,66% kmečkih gospodinjstev, največ v Osrednjeslovenski regiji (35%), sledita pa Podravska regija (2,99%) in Notranjsko - Kraška regija (1,45%). V velikostnem razredu od 5 - 10 ha KZU se nahaja 25% vseh kmečkih gospodinjstev, največ v Osrednjeslovenski regiji (27,50%), sledi Podravska regija (25,37%) in Notranjsko - Kraška regija (23,19%). V velikostnem razredu od 10-20 ha KZU se nahaja 25% vseh kmečkih gospodinjstev, največ v Podravski regiji (26,64%), sledi Notranjsko - Kraška regija (24,64%) in Osrednjeslovenska regija (22,50%). V velikostnem razredu od 20 - 50 ha KZU se nahaja 11,36% vseh kmečkih gospodinjstev, največ v Podravski regiji (13,43%), sledi Notranjsko - Kraška regija (13,04%) in Osrednjeslovenska regija (le 5%). Nobeno izmed kmečkih gospodinjstev ni bilo večje od 50 ha KZU.

Preglednica 21: Struktura kmetijskih gospodinjstev po velikostnih razredih KZU (ha) v letu 2003

	Notranjsko – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
0–1 KZU	1	1,45	2	2,99	14	35,00	17	9,66
1–5 KZU	26	37,68	21	31,34	4	10,00	51	28,98
5-10 KZU	16	23,19	17	25,37	11	27,50	44	25,00
10-20 KZU	17	24,64	18	26,87	9	22,50	44	25,00
20-50 KZU	9	13,04	9	13,43	2	5,00	20	11,36
> 50 KZU	0	0	0	0	0	0	0	0

Med leti 2003 in 2006 ni opaziti večjih sprememb v velikostni strukturi kmetijskih zemljišč v uporabi. Največ kmetij se še vedno nahaja v velikostnem razredu med 1 - 5 ha KZU, skupno kar 28,75%, v Notranjsko - Kraški regiji (35,71%), v Podravski regiji (31,82%) in Osrednjeslovenski regiji le 9,76%. V velikostnem razredu od 0 – 1 ha KZU se v skupnem vzorcu nahaja 10,73% kmečkih gospodinjstev, največ v Osrednjeslovenski regiji (39,02%), sledita pa Podravska regija (3,03%) in Notranjsko - Kraška regija (1,43%). V velikostnem razredu od 5 - 10 ha KZU se nahaja 24,86% vseh kmečkih gospodinjstev, največ v Osrednjeslovenski regiji (26,83%), sledi Notranjsko - Kraška regija (24,29%). in Podravska regija (24,24%). V velikostnem razredu od 10 - 20 ha KZU se nahaja 22,03% vseh kmečkih gospodinjstev, največ v Notranjsko - Kraški regiji (24,29%) sledi Podravska regija (22,73%), in Osrednjeslovenska regija (17,07%). V velikostnem razredu od 20 - 50 ha KZU se nahaja 11,86% vseh kmečkih gospodinjstev, največ v Podravski regiji (13,64%), sledi Notranjsko-Kraška regija (12,86%) in Osrednjeslovenska regija (le 7,32%). Večja od 50 ha KZU so bila 4 kmečka gospodinjstva, kar v skupnem vzorcu predstavlja 2,26%, v Podravski regiji 3 kmečka gospodinjstva (4,55%) in v Notranjsko-Kraški regiji 1 kmečko gospodinjstvo (1,43%). V Osrednjeslovenski regiji ni bilo kmečkih gospodinjstev, ki bi bila večja od 50 ha KZU.

Preglednica 22: Struktura kmetijskih gospodinjstev po velikostnih razredih KZU (ha) v letu 2006

	Notr. – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
0–1 KZU	1	1,43	2	3,03	16	39,02	19	10,73
1–5 KZU	25	35,71	21	31,82	4	9,76	50	28,25
5-10 KZU	17	24,29	16	24,24	11	26,83	44	24,86
10-20 KZU	17	24,29	15	22,73	7	17,07	39	22,03
20-50 KZU	9	12,86	9	13,64	3	7,32	21	11,86
> 50 KZU	1	1,43	3	4,55	0	0	4	2,26

Opazne so velike razlike v povprečnih velikostih kmečkih gospodinjstev. Povprečno kmečko gospodinjstvo je v letu 2003 obdelovalo 9,21 ha KZU, v letu 2006 pa 9,99 ha KZU. V letu 2003 so bila v povprečju največja kmečka gospodinjstva v Podravski regiji (10,56 ha KZU), sledi Notranjsko - Kraška regija (9,80 ha KZU) in Osrednjeslovenska regija (6,05 ha KZU). Povprečna velikost kmetij se je med leti 2003 in 2006 v vseh regijah povečala. Povprečno kmečko gospodinjstvo je v letu 2006 v Podravski regiji obdelovalo 11,80 ha KZU, v Notranjsko - Kraški regiji 10,35 ha KZU, v Osrednjeslovenski regiji pa 6,48 ha KZU. V letu 2003 je največja kmetija v Podravski regiji obdelovala 45 ha KZU, v Notranjsko - Kraški regiji 40 ha KZU in v Osrednjeslovenski regiji 29 ha KZU. V letu 2006 je največja kmetija v Podravski regiji obdelovala 68 ha KZU, v Notranjsko - Kraški regiji 53 ha KZU in v Osrednjeslovenski regiji 32 ha KZU.

Preglednica 23: Povprečna, najmanjša in največja velikost kmetij po KZU (ha)

	2003			2006		
	Povp.	Min	Maks	Povp	Min	Maks
Notranjsko – Kraška	9,80	0,60	40,00	10,35	0,6	53,00
Podravska	10,56	0	45,00	11,80	0	68,00
Osrednjeslovenska	6,05	0	29,00	6,48	0	32,00
Skupaj vzorec	9,21	0	45,00	9,99	0	68,00

Za kmečka gospodinjstva v celotnem vzorcu je značilno veliko število parcel v obdelavi. Med leti 2003 in 2006 se je stanje še poslabšalo, saj se je povprečno število parcel v obdelavi med leti 2003 in 2006 povečalo iz 16,86 na 17,17, trend pa je značilen v vseh treh regijah. V letu 2003 so največje število parcel v povprečju obdelovala kmečka gospodinjstva v Notranjsko - Kraški regiji (26,99), sledi Podravska regija (11,85) in Osrednjeslovenska regija (6,55). Tudi v letu 2006 so največje število parcel v povprečju obdelovala kmečka gospodinjstva v Notranjsko - Kraški regiji (26,48), sledi Podravska regija (13,17) in Osrednjeslovenska regija (6,73).

Preglednica 24: Povprečno, najmanjše in največje število parcel v obdelavi

	2003			2006		
	Povp.	Min	Maks	Povp	Min	Maks
Notranjsko – Kraška	26,99	0	200	26,48	0	200
Podravska	11,85	1	50	13,17	1	62
Osrednjeslovenska	6,55	1	25	6,73	1	25
Skupaj vzorec	16,86	0	200	17,17	0	200

Povprečna oddaljenost parcel se je med leti 2003 in 2006 še povečala. V letu 2003 je bila povprečna oddaljenost od parcel 4,13 km, v letu 2006 pa že 4,42 km. V povprečju je bila v letu 2003 največja oddaljenost od parcel v Podravski regiji (5,38 km), sledi Notranjsko - Kraška regija (3,63 km) in Osrednjeslovenska regija 3,02 km. V letu 2006 je bila povprečna oddaljenost od parcel še vedno največja v Podravski regiji (6,09 km), sledi

Notranjsko - Kraška regija in Osrednjeslovenska regija, kjer se je povprečna oddaljenost od parcel zmanjšala na 2,99 km. Največja oddaljenost od parcel je znašala v Podravski regiji 60 km, v Osrednjeslovenski regiji 25 km in v Notranjsko-Kraški regiji 20 km.

Preglednica 25: Povprečna, najmanjša in največja oddaljenost od parcel

	2003			2006		
	Povp.	Min	Maks	Povp	Min	Maks
Notranjsko – Kraška	3,63	0	20	3,72	0	20
Podravska	5,38	0	45	6,09	0	60
Osrednjeslovenska	3,02	0	25	2,99	0	25
Skupaj vzorec	4,13	0	45	4,42	0	60

4.3 PROIZVODNI DEJAVNIKI – STRUKTURA STALEŽA ŽIVALI

V letu 2003 je 87,24% kmečkih gospodarstev redilo živino. V Podravski regiji je živino redilo 95,77% gospodarstev, v Notranjsko - Kraški regiji 93,75%, izrazito odstopa le Osrednjeslovenska regija, kjer je živino redilo le 62,22% gospodarstev.

Preglednica 26: Ali je gospodarstvo redilo živino v letih 2003

	NE		DA	
	Število	%	Število	%
Notranjsko-Kraška	5	6,25	75	93,75
Podravska	3	4,23	68	95,77
Osrednjeslovenska	17	37,78	28	62,22
Skupaj vzorec	25	12,76	171	87,24

Glede reje živine ni opaznega trenda sprememb med leti 2003 in 2006. V povprečju je tudi v letu 2006 87,24% kmečkih gospodarstev redilo živino. V Podravski regiji je živino redilo 97,18% gospodarstev, v Notranjsko - Kraški regiji 93,75%, izrazito ponovno odstopa le Osrednjeslovenska regija, kjer je živino redilo le 60% gospodarstev. V Podravski regiji je eno gospodarstvo med leti 2003 in 2006 na novo začelo z rejo živine, v Osrednjeslovenski regiji pa je eno gospodarstvo v med leti 2003 in 2006 prenehalo z rejo živine.

Preglednica 27: Ali je gospodarstvo redilo živino v letih 2006

	Ne		Da	
	Število	%	Število	%
Notranjsko-Kraška	5	6,25	75	93,75
Podravska	2	2,82	69	97,18
Osrednjeslovenska	18	40	27	60,00
Skupaj vzorec	25	12,76	171	87,24

4.4 ZAPOSLOTVENE IN DOHODKOVNE ZNAČILNOSTI

V analiziranemu vzorcu kmečkih gospodinjstev so bili najpogostejši viri dohodkov: kmetovanje, zaposlitev izven kmetije, javni transferji in prihodki iz naslova SKP, večidel kot neposredna plačila (prvi steber SKP) ter okoljska in krajinska plačila iz naslova politike razvoja podeželja. Ostali viri dohodkov so bili zastopani manj pogosto. Dohodki iz kmetovanja predstavljajo v strukturi dohodkov največji delež. V celotnem vzorcu dohodki iz kmetovanja predstavljajo 34,96%, v Podravski regiji (41,52%), sledi Osrednjeslovenska regija (35,00%) in Notranjsko - Kraški regiji (21,07%). Drugi najpogostejši vir dohodkov je bila zaposlitev izven kmetije. V celotnem vzorcu dohodki iz zaposlitve izven kmetije predstavljajo 29,92%, v Notranjsko - Kraški regiji (41,12%), sledi Osrednjeslovenska regija (27,44%) in Podravska regija (25,05%). Javni transferji (pokojnine, štipendije, otroški dodatki) predstavljajo v celotnem vzorcu 16,07% skupnega dohodka kmečkih gospodinjstev. Največji delež v strukturi dohodkov predstavljajo javni transferji v Osrednjeslovenski regiji (25,58%), sledi Notranjsko - Kraška regija (22,61%) in Podravska regija (le 7,95%). Ukrepi SKP in PRP v celotnem vzorcu predstavljajo 14,90% skupnega dohodka, največ v Podravski regiji (17,71%), sledi Notranjsko - Kraška regija (14,89%) in Osrednjeslovenska regija (8,88%). Samozaposlitev izven kmetije predstavlja v strukturi dohodkov 3,90%, največ v Podravski regiji (6,84%), sledi Osrednjeslovenska regija (3,11%), v Notranjsko - Kraški regiji pa dohodek iz samozaposlitve izven kmetije ni zastopan. Ostali viri dohodkov so v strukturi dohodkov zastopani v manj kot 1%.

Prihodki iz kmetovanja so najvišji v Osrednjeslovenski regiji (13247,06 €), sledi Podravska regija (12922,43 €), najnižje prihodke iz kmetovanja pa dosegajo v Notranjsko - Kraški regiji (4789,29 €). Dohodki iz zaposlitve izven kmetije so najvišji v Osrednjeslovenski regiji (10384,71 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (9345,71 €), najnižje dohodke iz zaposlitve izven kmetije pa dosegajo v Podravski regiji (7798,38 €). Najvišje dohodke iz javnih transferjev imajo v Osrednjeslovenski regiji (9681,76 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (5137,86 €), najnižje dohodke iz javnih transferjev pa imajo v Podravski regiji (2474,76 €). Najvišje dohodke iz ukrepov SKP in PRP imajo v Podravski regiji (5511,14 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (3384,29 €) in Osrednjeslovenska regija (3362,35 €). Skupni dohodki kmečkih gospodinjstev so bili najvišji v Osrednjeslovenski regiji (37852,55 €), sledi Podravska regija (31121,80 €), najnižje skupne dohodke pa dosegajo v Notranjsko - Kraški regiji (22728,58 €).

Preglednica 28: Viri dohodkov kmečkih gospodinjstev (višina in struktura)

	Notr. – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Znesek (€)	%	Znesek (€)	%	Znesek (€)	%	Znesek (€)	%
Kmetovanje	4789,29	21,07	12922,43	41,52	13247,06	35,00	10368,30	34,96
Ukrepi SKP in PRP	3384,29	14,89	5511,14	17,71	3362,35	8,88	4419,31	14,90
Delo na drugi kmetiji	0,00	0	102,97	0,33	0,00	0,00	44,32	0,14
Samozaposlitev	0,00	0	2130,30	6,84	1176,47	3,11	1157,69	3,90
Turizem na kmetiji	71,43	0,31	0,00	0,00	0,00	0,00	25,64	0,09
Zaposlitev izven kmetije	9345,71	41,12	7798,38	25,05	10384,71	27,44	8801,75	29,92
Javni transferji *	5137,86	22,61	2474,76	7,95	9681,76	25,58	4766,45	16,07
Nakazila	0,00	0,00	181,82	0,58	0,00	0,00	76,92	0,26
Skupni dohodek	22728,58	100	31121,80	100	37852,55	100	29660,38	100

* Javni transferji (pokojnine, štipendije, otroški dodatki)

Kot kriterij za razvrstitev kmetij po velikostnih razredih ESU v socio-ekonomske tipe smo uporabili dejstvo, da Erjavac in sod., (1998) med profesionalne kmetije uvršča tiste, ki so večje od 8 ESU. Po tem kriteriju je bilo v analiziranemu vzorcu skupno 12, 2% profesionalnih kmetij, največ v Podravski regiji (19,7%), sledi Osrednjeslovenska regija (15,6%) in Notranjsko - Kraška z le 3,8% profesionalnih kmetij.

Preglednica 29: Velikostna struktura kmetijskih gospodarstev po razredih ESU

	Notr. – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
0-1 ESU	7	8,8	5	7,0	1	2,2	13	6,6
1-2 ESU	7	8,8	1	1,4	3	6,6	11	5,6
2-4 ESU	5	6,3	6	8,5	2	4,4	13	6,
4-8 ESU	3	3,8	9	12,7	0	0	12	6,12
> 8 ESU	3	3,8	14	19,17	7	15,6	24	12,2

Ker pri anketiranju kmetijskih gospodarstev le-tem ni bilo obvezno potrebno podati podatkov o posameznih virih prihodkov, ampak le oceno skupnega dohodka, je zaradi tega razloga pri strukturi kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih ESU veliko število manjkajočih podatkov. V Notranjsko - Kraški regiji je bilo manjkajočih podatkov 68,5%, v Podravski regiji 50,7%, v Osrednjeslovenski regiji 71,2%, v celotnem vzorcu pa je bilo manjkajočih podatkov 62,9%.

Najbolj pogost status zaposlitve v analiziranem vzorcu je zaposlitev na lastni kmetiji. Na lastni kmetiji je bilo zaposlenih 37,21% vseh gospodarjev, največ v Podravski regiji (45,65%), sledi Osrednjeslovenska regija (45,57%) in Notranjsko - Kraška (20,69%), ki izrazito odstopa od drugih dveh regij. Na drugi kmetiji je bilo zaposlenih skupaj le 1,55% vseh gospodarjev, največ v Osrednjeslovenski regiji (2,53%), v ostalih dveh regijah pa okoli 1% gospodarjev. Velik delež gospodarjev je zaposlenih izven kmetijstva. Izmed vseh gospodarjev je bilo izven kmetijstva zaposlenih 29,07%, največ v Notranjsko - Kraški regiji (36,78%), v Podravski in Osrednjeslovenski regiji pa okoli četrtina gospodarjev. Z dopolnilnimi dejavnostmi se je ukvarjalo le 1,16% vseh gospodarjev, največ v Podravski regiji (2,17%), v Osrednjeslovenski regiji 1,27%, v Notranjsko - Kraški regiji pa se nihče od gospodarjev ni ukvarjal z dopolnilnimi dejavnostmi. Gospodinjstvo in šolanje sta zastopana z manj kot 1%. Velik delež gospodarjev predstavljajo upokojeneci. Vseh gospodarjev s statusom upokojenca je 29,84%, največ v Notranjsko - Kraški regiji (40,23%), v Podravski in Osrednjeslovenski regiji pa je med gospodarji okoli četrtina upokojencev.

Preglednica 30: Status zaposlitve gospodarjev

	Notranjsko-Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Na lastni kmetiji	18	20,69	42	45,65	36	45,57	96	37,21
Na drugi kmetiji	1	1,15	1	1,09	2	2,53	4	1,55
Izven kmetijstva	32	36,78	24	26,09	19	24,05	75	29,07
Dopolnilne dejavnosti	0	0	2	2,17	1	1,27	3	1,16
Gospodinjstvo	1	1,15	1	1,09	0	0	2	0,78
Šolanje	0	0	0	0	1	1,27	1	0,39
Upokojenec	35	40,23	22	23,91	20	25,32	77	29,84

4.5 CILJI KMETOVANJA V PRIHODNOSTI

V analiziranemu vzorcu kmetijskih gospodarstev ni pričakovati večjih sprememb v strukturi, na kar kažejo rezultati ciljev kmetijskih gospodarstev v prihodnosti. V veliki večini t.j. 56,12% gospodarstev gospodarji glede ciljev v naslednjih petih letih ne napovedujejo sprememb. V vzorcu skupno ima kar 17,35% gospodarjev namen kmetijo prenesti na naslednike. Prenos na naslednike je najmanj verjeten v Osrednjeslovenski regiji (13,33%), sledi Podravska regija (16,90%), najbolj verjeten pa je prenos na naslednike v Notranjsko - Kraški regiji (20%). Okoli 6% kmetijskih gospodarstev namerava prenehati s kmetovanjem, prav tako namerava okoli 6% kmetijskih gospodarstev zmanjšati obseg kmetovanja. Med regijami v teh dveh ciljih ni bistvenih razlik. V celotnem vzorcu namerava okoli 4% kmetijskih gospodarstev povečati obseg prodaje, največ gospodarstev s tem ciljem pa se nahaja v Podravski regiji (5,63%), najmanj gospodarstev s tem ciljem pa se nahaja v Osrednjeslovenski regiji (2,22%). Zanimivo, da nihče izmed anketiranih gospodarjev ni kot, cilja v prihodnjih petih letih navedel upokojitev. Za intenziviranje pridelave se bo skupno v vzorcu odločilo 6,12% kmetijskih gospodarstev, najbolj pa je pričakovati intenziviranje kmetovanja v Osrednjeslovenski regiji (13,33%), najmanj pa v Notranjsko - Kraški regiji. V tem vidiku je opazna velika razlika med regijami.

Preglednica 31: Glavni cilj gospodarstva v naslednjih petih letih

	Notr. – Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število kmetij	%	Število kmetij	%	Število kmetij	%	Število kmetij	%
Brez sprememb	47	58,75	40	56,34	23	51,11	110	56,12
Prenehati s kmetovanjem	4	5,00	4	5,63	4	8,89	12	6,12
Zmanjšati obseg kmetovanja	4	5,00	5	7,04	3	6,67	12	6,12
Povečati delež prodaje	3	3,75	4	5,63	1	2,22	8	4,08
Upokojitev	0	0	0	0	0	0	0	0
Prenos na naslednike	16	20,00	12	16,90	6	13,33	34	17,35
Intenzivirati kmetovanje	2	2,50	4	5,63	6	13,33	12	6,12
Zmanjšati intenzivnost	1	1,25	1	1,41	0	0	2	1,02
Specializacija	3	3,75	1	1,41	2	4,44	6	3,06

S kmetovanjem namerava prenehati 12 kmetijskih gospodarstev, v vsaki regiji po 4 kmetijska gospodarstva. Če prenehajo s kmetovanjem imata v vsaki od regij po 2 kmetijski gospodarstvi namen oddati zemljišča v najem. V Podravski in Osrednjeslovenski regiji ima po eno kmetijsko gospodarstvo namen ohraniti zemljišča (brez uporabe). Namen prodaje zemljišč so izrazila 4 kmetijska gospodarstva, ki nameravajo prenehati s kmetovanjem, največ 2 v Notranjsko-Kraško regiji in po eno v Podravski in Osrednjeslovenski regiji.

Preglednica 32: Če prenehajo s kmetovanjem, kaj bodo z zemljišči

	Notr. - Kraška		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število kmetij	%	Število kmetij	%	Število kmetij	%	Število kmetij	%
Ohranitev zemljišč (brez uporabe)	0	0	1	25	1	25	2	16,67
Oddaja zemljišč v najem	2	50,00	2	50,00	2	50,00	6	50,00
Prodaja zemljišč	2	50,00	1	25,00	1	25,00	4	33,33

Na kar polovici kmetijskih gospodarstev naslednik še ni znan. Najbolj očiten je ta trend v Notranjsko - Kraški regiji (55%), sledi Podravska regija (53,72%) in Osrednjeslovenska regija (35,56%). Na skupno 39,29% kmetijskih gospodarstev je naslednik na kmetiji znan. Rezultati se med regijami razlikujejo. Največ naslednikov je znanih v Notranjsko - Kraški regiji, (42,50%), sledi ji Podravska regija (38,03%), in Osrednjeslovenska regija (35,56%). Vprašanje ni relevantno za 10, 71% kmetijskih gospodarstev, največ jih najdemo v Osrednjeslovenski regiji (28,89%), najmanj pa v Notranjsko - Kraški regiji (2%)

Preglednica 33: Nasledstvo na kmetiji

	Notranjsko –		Podravska		Osrednjeslovenska		Skupaj vzorec	
	Število kmetij	%	Število kmetij	%	Število kmetij	%	Število kmetij	%
Naslednik ni znan	44	55,00	38	53,72	16	35,56	98	50,00
Naslednik je znan	34	42,50	27	38,03	16	35,56	77	39,29
Ni relevantno	2	2,50	6	8,45	13	28,89	21	10,71

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Stanje v kmetijstvu in kmetijska gospodarstva

Strukturne spremembe v kmetijstvu so se med leti 2003 in 2007 nekoliko upočasnile. Vstop Slovenije v EU v letu 2004 ni bistveno pospešil sprememb na kmetijskih gospodarstvih. Trenda zmanjševanja števila kmetijskih gospodarstev (opuščanje kmetijske pridelave) in zmanjševanje kmetijskih površin sta se upočasnila, morda celo ustavila. Glede tega trenda bo zanimivo spremljati in analizirati stanje tudi v prihodnje, saj sta trenda lahko samo začasne narave. Delež kmetijstva v skupnem BDP in v skupni zaposlenosti se še zmeraj zmanjšujeta, kar je značilno za države z razvitimi gospodarstvi. Kmetijstvo v Sloveniji k skupnemu BDP prispeva 2%, k skupni zaposlenosti pa slabih 10%. V letu 2007 se je v Sloveniji s kmetijsko pridelavo ukvarjalo okoli 75.000 kmetijskih gospodarstev, kar je 2,5% manj kot v letih 2003 in 2005. Trend zmanjševanja števila kmetij je po stagnaciji med leti 2003 in 2005, opazen predvsem med leti 2005 in 2007. Slovenska kmetijska gospodarstva so v primerjavi z razvitejšimi državami EU še vedno majhne z vidika fizičnega in ekonomskega obsega.

Velikostna struktura proizvodnih virov (zemljišča in živina)

Velik vpliv na velikostno strukturo proizvodnih virov kmetijskih gospodarstev lahko pripišemo zgodovinsko-političnemu razvoju Slovenije po drugi svetovni vojni in naravnim strukturnim razmeram za kmetijstvo. Naravne razmere v Sloveniji za kmetijsko pridelavo so neugodne, saj se 75% kmetijskih gospodarstev in 75% kmetijskih zemljišč v obdelavi nahaja v območjih z omejenimi dejavniki za pridelavo, samo v hribovsko gorskih območjih pa se nahaja 55% kmetijskih gospodarstev in 53% kmetijskih zemljišč v obdelavi. Takšne naravne razmere ne onemogočajo pridelave, vplivajo pa na ožji izbor kultur, manjšo proizvodno sposobnost kmetij, manjši izbor proizvodnih usmeritev, s tem so kmetije manj prilagodljive, kmetijska pridelava pa je dražja. Od velikostne strukture je nadalje odvisna proizvodna usmerjenost kmetijskih gospodarstev, od nje pa potencialno dosegljivi kmetijski dohodek in s tem prihodnji razvoj in obstoj kmetijskih gospodarstev.

V Sloveniji se velikostna struktura kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih površine kmetijskih zemljišč v obdelavi in številu glav velike živine izboljšuje. Prav tako se večja povprečna velikost kmetijskih gospodarstev merjena v KZU in GVŽ. Povprečno slovensko kmetijsko gospodarstvo je v letu 2007 obdelovalo 6,5 ha KZU, kar je 3% več kot v letih 2003 in 2005. Trend je značilen za obdobje med letoma 2005 in 2007, predvsem zaradi zmanjšanja števila kmetijskih gospodarstev.

V analiziranemu vzorcu kmetijskih gospodarstev so bila kmetijska gospodarstva v povprečju večja, kot je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, enako pa je zaslediti trend povečevanja povprečne velikosti kmetijskih gospodarstev v analiziranemu vzorcu med leti 2003 in 2006. Povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v letu 2003 je bila 9, 21 ha, v letu 2006 pa 9,99 ha, kar pomeni 8, 5% povečanje. Rezultati morda nakazujejo, da se strukturne spremembe v velikostni strukturi odvijajo hitreje, kot kažejo podatki državne statistike.

Pri strukturi kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih je značilno, da se povečuje absolutno in relativno število v razredih nad 20 hektarjev KZU. V temu velikostnemu razredu je okoli 5% kmetijskih gospodarstev, obdelujejo pa več kot četrtno KZU. Kmetijskih gospodarstev v razredu med 5 in 20 hektarjev KZU je okoli 35%, obdelujejo pa skoraj polovico kmetijske zemlje. V Sloveniji je še vedno 60% kmetijskih gospodarstev manjših od 5 hektarjev KZU, obdelujejo pa le okoli petine KZU. Rezultati kažejo na tipično dualno strukturo kmetijskih gospodarstev, kjer malo velikih kmetij obdeluje večinski delež KZU, veliko majhnih kmetij pa obdeluje manjšinski delež vseh KZU.

V analiziranemu vzorcu kmetij je bilo v razredu do 5 hektarjev KZU okoli 40% kmetijskih gospodarstev, v razredu med 5 in 20 hektarjev okoli polovica, okoli 10% kmetijskih gospodarstev pa je bilo večjih od 20 hektarjev KZU. Med leti 2003 in 2006 v analiziranem vzorcu ni prihajalo do bistvenih sprememb v velikostni strukturi kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih KZU. Raziskovanje velikostne strukture bo tudi v prihodnje sigurno velik izziv agrarnim ekonomistom, sociologom, geografom in drugim znanstvenim raziskovalcem.

V Sloveniji velik problem poleg neugodne velikostne strukture predstavlja tudi precejšnja razdrobljenost kmetijskih zemljišč. Povprečna velikost parcele se še vedno zmanjšuje, prav tako se povečuje povprečno število parcel na kmetijsko gospodarstvo, povečuje pa se tudi povprečna oddaljenost od parcel.

Za kmetijska gospodarstva v analiziranemu vzorcu je značilno, da se je povprečno število parcel v obdelavi med leti 2003 in 2006 povečalo iz 16,86 na 17,17 parcel v obdelavi. Trend je značilen v vzorcu skupno in v Podravski ter Osrednjeslovenski regiji, v Notranjsko - Kraški regiji pa se je število parcel v obdelavi rahlo zmanjšalo. Povprečna oddaljenost od parcel se je med leti 2003 in 2006 povečala. Trend je značilen za Notranjsko - Kraško in Podravsko regijo, v Osrednjeslovenski regiji pa se je povprečna oddaljenost od parcel rahlo zmanjšala.

V Sloveniji slaba velikostna struktura in naravne razmere narekujejo, da kmetje iščejo dohodek predvsem v delovno intenzivnih živinorejskih usmeritvah (govedoreja in prireja mleka). Pri velikostni strukturi kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih glav velike živine je značilno, da se procesi koncentracije kmetijske pridelave nadaljujejo. Povečuje se število kmetijskih gospodarstev, ki redijo več kot 20 GVŽ. V temu velikostnemu razredu je bilo v letu 2007 6% kmetijskih gospodarstev, ki so redila skoraj 45% vse GVŽ. V velikostnemu razredu med 5 in 20 GVŽ je bilo okoli 24% kmetijskih gospodarstev, ki so redila 48% vse GVŽ. Zanimivo je, da je 70% kmetijskih gospodarstev v letu 2007 redilo manj kot 5 GVŽ, kar predstavlja le 14% vse GVŽ v Sloveniji. Lahko bi rekli, da je struktura GVŽ po velikostnih razredih v Sloveniji dualna. Na eni strani imamo majhen odstotek kmetijskih gospodarstev, ki so po velikostni strukturi velika in redijo večinski delež vse živine. Na drugi strani pa imamo veliko majhnih kmetij, ki redijo manjšinski delež vse živine.

V analiziranemu vzorcu kmetijskih gospodarstev podrobneje nismo analizirali velikostne strukture GVŽ po velikostnih razredih in po številu. Preverili smo samo ali so se kmetijska gospodarstva ukvarjala z rejo živine ali ne. V celotnem vzorcu ni zaznani pomembnih razlik med leti 2003 in 2006 glede te dejavnosti, saj se je v obeh letih z živinorejo ukvarjalo okoli 90% kmetijskih gospodarstev. Izmed analiziranih regij najbolj izstopa Osrednjeslovenska regija, kjer je živino redilo le okoli 60% kmetijskih gospodarstev,

verjetno gre v tem primeru za majhne samooskrbne kmetije. Ta dejstva zgovorno govorijo o tem, da je Slovenija tipična živinorejsko proizvodno usmerjena država.

Demografsko področje in struktura delovne sile

Ponudba dela na kmetijskih gospodarstvih je na splošno odvisna od števila prebivalstva, starostne strukture, deleža aktivne delovne sile, ureditve dela in delovnih razmer in seveda od plačila za opravljeno delo (dohodka). Slovenija se podobno kot večina držav z razvitim gospodarstvom sooča z obsežno realokacijo delovne sile, kjer se obseg dela v kmetijstvu manjša predvsem na račun nekmetijskih dejavnosti (zaposlitev izven kmetije).

Tipična lastnost kmečke populacije v sodobnih družbenih in gospodarskih razmerah je večstranska. gospodarska aktivnost družinskih članov kmetijskih gospodinjstev, kar je značilno tudi za strukturo delovne sile v kmetijstvu v Sloveniji. Čedalje manj je kmetijskih gospodarstev, kjer bi se vsi člani gospodinjstva aktivno ukvarjali samo s kmetijsko dejavnostjo. Tudi v Sloveniji so zaposlitvene alternative delovne sile na kmetijskih gospodarstvih v največji meri povezane z zaposlitvijo izven kmetijstva. V Sloveniji je v letu 2007 kar 75% gospodarjev kmetijskih gospodarjev pridobivalo dohodke tudi iz drugih dejavnosti izven kmetijstva.

V analiziranem vzorcu kmetijskih gospodarstev je bilo okoli 37% gospodarjev zaposlenih na lastni kmetiji, okoli 1,5% na drugi kmetiji, izven kmetijstva je bilo zaposlenih okoli 29% gospodarjev, upokojenih pa je bilo okoli 30% gospodarjev. V dopolnilnih dejavnostih je bilo zaposlenih le 1,5% gospodarstev.

Struktura delovne sile v kmetijstvu v Sloveniji se bistveno razlikuje od strukture najbolj razvitih držav EU. Večino dela na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji opravijo ožji člani družine (gospodar, partner, nasledniki, starši gospodarja ali partnerja). Za delovno silo v slovenskem kmetijstvu je značilna nizka delovna storilnost oz. produktivnost. Po storilnosti delovne sile se Slovenija uvršča med države EU z najnižjo delovno storilnostjo delovne sile. Na nizko produktivnost kmetijske delovne sile v Sloveniji vplivajo predvsem težke pridelovalne razmere, slaba tehnološka opremljenost, slaba strokovna izobraženost delovne sile, in v največji meri izredno neugodna posestna in zemljiška struktura.

Na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji je v letu 2007 delalo okoli 200.000 oseb oz. okoli 84.000 polnovrednih delovnih moči. Trend zmanjševanja zaposlenih v kmetijstvu se v Sloveniji nadaljuje, saj se je število delovne sile merjeno v PDM, med leti 2003 in 2007 zmanjšalo za 12%. Ker se je v obdobju med 2003 in 2007 zmanjšalo število kmetijskih gospodarstev za 2,5%, se je v tem obdobju povečala delovna storilnost merjena v PDM na hektar za 15%, kar kaže na izredno povečanje delovne storilnosti delovne sile v kmetijstvu v Sloveniji.

Izmed vzrokov za nizko storilnost delovne sile v Sloveniji sta zelo pomembni starostna in izobrazbena struktura gospodarjev (nosilcev kmetijske dejavnosti) na kmetijskih gospodarstvih. Starostna struktura gospodarjev na kmetijskih gospodarstvih se še vedno poslabšuje. Delež gospodarjev mlajših od 45 let se znižuje, delež gospodarjev starejših od 55 let pa se zvišuje. Izobrazbena struktura gospodarjev na kmetijskih gospodarstvih se počasi, a vztrajno izboljšuje. Delež gospodarjev s samo osnovnošolsko izobrazbo se zmanjšuje, povečuje se delež gospodarjev s srednješolsko izobrazbo, prav tako se povečuje delež gospodarjev z višješolsko ali visokošolsko izobrazbo. Prav tako lahko zasledimo

pozitivne spremembe pri kmetijski izobrazbi gospodarjev na kmetijskih gospodarstvih, kjer se očitno zmanjšuje delež gospodarjev s samo praktičnimi izkušnjami, povečuje pa se delež gospodarjev s kakršnokoli kmetijsko izobrazbo ali opravljenimi tečaji iz kmetijstva.

Za analizirani vzorec kmetijskih gospodarstev lahko rečemo, da je starostna struktura gospodarjev dokaj neugodna. Kljub temu rezultati kažejo, da je starostna struktura gospodarjev vseeno bolj ugodna, kot pa na povprečnih slovenskih kmetijskih gospodarstvih. Delež gospodarjev mlajših od 45 let je znašal okoli četrte, delež gospodarjev med 45 in 65 let starosti je znašal okoli polovice, delež gospodarjev starejših od 65 let je znašal okoli četrte. Za izobrazbeno strukturo gospodarjev na anketiranih kmetijskih gospodarstvih lahko trdimo, da je ugodna in obenem boljša od povprečja na slovenskih kmetijskih gospodarstvih. Delež gospodarjev brez izobrazbe je znašal le 1,5%. Osnovnošolsko izobrazbo je imela okoli tretjina gospodarjev, srednješolsko izobrazbo je imelo okoli 57% gospodarjev, okoli 10% gospodarjev pa je imelo višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo.

Struktura dohodkov, dohodek iz kmetijstva, socio-ekonomska struktura

Dohodek iz kmetijstva v primerjavi z dohodkom dosegljivim izven kmetijstva je še vedno ključni dejavnik strukturnih sprememb v kmetijstvu. Dohodek kmetijskih gospodarstev iz kmetijstva je odvisen od številnih dejavnikov, med katere prištevamo splošni položaj kmetijstva v strukturi in rezultatih nacionalnega gospodarstva, stopnje tehnološke opremljenosti, značilnosti posestne strukture, organiziranosti pridelave, obsega in usmerjenosti pridelave ter trženje. Kmetijstvo v Sloveniji je v primerjavi z državami EU relativno nekonkurenčno, tako zaradi strukturnih značilnosti kot tudi naravnih danosti. Nezadostni dohodki za polno zaposlitev in s tem neprivlačnost kmetijstva na eni strani ter nemobilnost proizvodnih dejavnikov (predvsem zemlje in delovne sile) na drugi strani, ostajajo temeljni strukturni problemi v slovenskem kmetijstvu tudi po vstopu naše države v EU.

Zaostajanje kmetijskega dohodka za ravniyo paritetnega dohodka ne pomeni nujno slabšega ekonomskega položaja kmečkih gospodarstev, v primerjavi z nekmečkimi, saj je kmetijski dohodek pogosto le eden izmed virov dohodka na kmetijskih gospodarstvih. Kmetijska gospodarstva praviloma stremijo k stabilni dohodkovni strukturi in glede na proizvodne vire (kmetijska zemljišča, živina, delovna sila in kapital), možnosti in preference kombinirajo dohodke do te mere, da zadostijo svojim dohodkovnim ciljem. Skupni dohodek kmetijskih gospodarstev je odvisen od stopnje zaposlenosti delovne sile v drugih gospodarskih dejavnostih, starosti in izobrazbe nosilca kmetijskega gospodarstva, ekonomske velikosti kmetije, podjetnosti in splošne gospodarske razvitosti območja. Stopnjo kombiniranja različnih kmetijskih in nekmetijskih virov dohodka odraža socio-ekonomska struktura kmetij.

Diverzifikacija in kombiniranje dohodkov ostajata eni izmed temeljnih značilnosti in preživitvena strategija na slovenskih kmetijskih gospodarstvih, kar je razvidno iz preglednice 27. V analiziranem vzorcu kmečkih gospodinjstev so bili najpogostejši viri dohodkov: kmetovanje, zaposlitev izven kmetije, javni transferji in ukrepi SKP in PRP. Ostali viri dohodkov so bili zastopani manj pogosto. Dohodki iz kmetovanja predstavljajo v strukturi dohodkov največji delež v skupnem dohodku kmetijskih gospodarstev. V celotnem vzorcu dohodki iz kmetovanja predstavljajo okoli 35%, največ v Podravske regiji (okoli 41,5%), sledi Osrednjeslovenska regija okoli 24% in Notranjsko - Kraška

regija, kjer dohodki iz kmetovanja v skupnem dohodku predstavljajo okoli 21%. Drugi najpomembnejši vir na kmetijskih gospodarstvih predstavljajo dohodki iz zaposlitev izven kmetije. Dohodki iz zaposlitev izven kmetije predstavljajo v skupnem vzorcu okoli 30% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Največji pomen imajo dohodki iz zaposlitev izven kmetije v Notranjsko - Kraški regiji, kjer ti dohodki predstavljajo okoli 41% skupnega dohodka, sledi Podravska regija z okoli 25% in Osrednjeslovenska z okoli 27%. Javni transferji med katere prištevamo pokojnine, štipendije in otroški dodatek predstavljajo v celotnem vzorcu okoli 16% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Največji delež predstavljajo javni transferji Osrednjeslovenski regiji (okoli 26%), sledi Notranjsko - Kraška z okoli 23% in Podravska regija, kjer dohodki iz javnih transferjev predstavljajo le okoli 8% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Pomemben vir dohodka v skupnem dohodku kmetijskih gospodarstev imajo dohodki iz ukrepov kmetijske politike in politike razvoja podeželja. V skupnem dohodku kmetijskih dohodkov celotnega vzorca predstavljajo ti dohodki okoli 15%. Največji delež skupnega dohodka iz ukrepov kmetijske politike in politike razvoja pridobivajo kmetijska gospodarstva v Podravski regiji (okoli 18%), sledi Notranjsko - Kraška regija z okoli 15% in Osrednjeslovenska regija, kjer ti dohodki predstavljajo v skupnem dohodku okoli 8% delež. Ostali viri dohodkov so bili v strukturi dohodkov kmetijskih gospodarstev zastopani v manj kot 1%.

Povprečni dohodek iz kmetovanja je znašal 10368,30 €. Dohodki iz kmetovanja so bili najvišji v Osrednjeslovenski regiji (13247,06 €), sledi Podravska regija (12922,43 €), najnižje dohodke iz kmetovanja pa dosegajo v Notranjsko - Kraški regiji (4789,29 €). Povprečni dohodek iz zaposlitve izven kmetije je znašal 8801,75 €. Dohodki iz zaposlitve izven kmetije so najvišji v Osrednjeslovenski regiji (10384,71 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (9345,71 €) najnižje dohodke iz zaposlitve izven kmetije pa dosegajo v Podravski regiji (7798,38 €). Povprečni dohodek iz naslova javnih transferjev je znašal 4766,45 €. Najvišje dohodke iz javnih transferjev imajo v Osrednjeslovenski regiji (9681,76 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (5137,86 €), najnižje dohodke iz javnih transferjev pa imajo v Podravski regiji (2474,76 €). Povprečni dohodek iz ukrepov SKP in PRP je znašal 4419,31 €. Najvišje dohodke iz ukrepov SKP in PRP imajo v Podravski regiji (5511,14 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (3384,29 €) in Osrednjeslovenska regija (3362,35 €). Povprečni skupni dohodek analiziranih kmetijskih gospodarstev je znašal 29660,38 €. Skupni dohodki kmečkih gospodinjstev so bili najvišji v Osrednjeslovenski regiji (37852,55 €), sledi Podravska regija (31121,80 €), najnižje skupne dohodke pa dosegajo v Notranjsko - Kraški regiji (22728,58 €).

Za razvrščanje kmetijskih gospodarstev v socio-ekonomske tipe smo se poslužili kriterija, da med čista (profesionalna) kmetijska gospodarstva, uvrstimo kmetije ki so dosegale dohodek iz kmetovanja višji od 8 ESU. Pri analizi strukture kmetijskega dohodka po velikostnih razredih ESU (preglednica 28) smo ugotovili, da je v analiziranemu vzorcu skupno 12, 2% čistih (profesionalnih) kmetij, največ v Podravski regiji (19,7%), sledi Osrednjeslovenska regija (15,6%) in Notranjsko-Kraška z le 3,8% čistih kmetij. Ker natančnejših podatkov o strukturi delovne sile in njihove strukture dohodkov nismo imeli, jih lahko na osnovi dejstva, da so bila manjša od 8 ESU, razvrstimo med mešana, dopolnilna ali ostarela. kmetijska gospodarstva.

5.2 SKLEPI

Na osnovi opravljenega pregleda objav in virov podatkov ter obdelave in analize podatkov SCARLED anket, lahko oblikujemo naslednje sklepe:

1. Proces prestrukturiranja slovenskega kmetijstva je stalen in se je odvijal tudi med leti 2003 in 2007. Trenda zmanjševanja števila kmetijskih gospodarstev in opuščanje pridelave ter zaraščanje kmetijskih površin sta se upočasnila, mogoče celo ustavila. Ta trenda bo sigurno zanimivo spremljati tudi v prihodnje, saj je izmed anketiranih, kar 6% kot cilj kmetovanja v prihodnosti navedlo, da namerava prenehati s kmetijsko pridelavo. Število zaposlenih v kmetijstvu se še naprej zmanjšuje na račun nekmetijskih dejavnosti. Izboljšala se je storilnost delovne sile merjena v PDM na hektar, in sicer za 15% med leti 2003 in 2007.
2. Slovenska kmetijska gospodarstva so v povprečju še majhna tako z vidika fizične kot ekonomske velikosti., čeprav se je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev med leti 2003 in 2007 povečala v površini KZU, številu GVŽ in pa tudi v ekonomski velikosti merjeni v ESU. V analiziranem vzorcu kmetijskih gospodarstev so bila kmetijska gospodarstva v povprečju večja, kot je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, enako pa je zaslediti trend povečevanja povprečne velikosti kmetijskih gospodarstev v analiziranemu vzorcu med leti 2003 in 2006. Povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v letu 2003 je bila 9,21 ha, v letu 2006 pa 9,99 ha, kar pomeni 8,5% povečanje. Rezultati morda nakazujejo, da se strukturne spremembe v velikostni strukturi odvijajo hitreje, kot kažejo podatki državne statistike.
3. Za analizirani vzorec kmetijskih gospodarstev lahko rečemo, da je starostna struktura gospodarjev dokaj neugodna. Kljub temu rezultati kažejo, da je starostna struktura gospodarjev vseeno bolj ugodna, kot pa na povprečnih slovenskih kmetijskih gospodarstvih.
4. Zaradi neugodne velikostne strukture, ki članom kmetijskih gospodarstev ne nudi zadostnih dohodkov za polno zaposlitev, so slovenska kmetijska gospodarstva prisiljena iskati dodatne zaposlitvene možnosti in dohodkovne vire, znotraj in izven kmetijstva. V analiziranem vzorcu kmetijskih gospodarstev je bilo okoli 37% gospodarjev zaposlenih na lastni kmetiji, okoli 1,5% na drugi kmetiji, izven kmetijstva je bilo zaposlenih okoli 29% gospodarjev, upokojenih pa je bilo okoli 30% gospodarjev. V dopolnilnih dejavnostih je bilo zaposlenih le 1,5% gospodarstev.
5. Diverzifikacija in kombiniranje dohodkov ostajata eni izmed temeljnih značilnosti in preživitvena strategija na slovenskih kmetijskih gospodarstvih. V analiziranem vzorcu kmečkih gospodinjstev so bili najpogostejši viri dohodkov: kmetovanje, zaposlitev izven kmetije, javni transferji in ukrepi SKP in PRP. Ostali viri dohodkov so bili zastopani manj pogosto. Dohodki iz kmetovanja predstavljajo v strukturi dohodkov največji delež v skupnem dohodku kmetijskih gospodarstev. V celotnemu vzorcu dohodki iz kmetovanja predstavljajo okoli 35%. Drugi najpomembnejši vir na kmetijskih gospodarstvih predstavljajo dohodki iz zaposlitev izven kmetije. Dohodki iz zaposlitev izven kmetije predstavljajo v

skupnem vzorcu okoli 30% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Javni transferji med katere prištevamo pokojnine, štipendije in otroški dodatek predstavljajo okoli 16% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Pomemben vir dohodka v skupnem dohodku kmetijskih gospodarstev imajo dohodki iz ukrepov kmetijske politike in politike razvoja podeželja. V skupnem dohodku kmetijskih dohodkov celotnega vzorca predstavljajo ti dohodki okoli 15%. Ostali viri dohodkov so bili v strukturi dohodkov kmetijskih gospodarstev zastopani v manj kot 1%.

6. Čiste kmetije predstavljajo v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva najnižji odstotek med socio-ekonomskimi tipi kmetij, mešane in dopolnilne kmetije pa predstavljajo večinski delež. Po razpoložljivih podatkih o strukturi in višini smo glede na velikostno strukturo ESU ugotovili, da je v analiziranemu vzorcu skupno okoli 12% čistih kmetij, največ v Podravski regiji (okoli 20%), sledi Osrednjeslovenska regija (16%) in Notranjsko - Kraška z le okoli 4% čistih (profesionalnih) kmetij.
7. V vzorcu skupno ima kar šestina gospodarjev namen kmetijo prenesti na naslednike. Prenos na naslednike je najmanj verjeten v Osrednjeslovenski regiji (13%), sledi Podravska regija (17%), najbolj verjeten pa je prenos na naslednike v Notranjsko - Kraški regiji (20%). Odsotnost naslednikov še naprej ostaja velik problem na slovenskih kmetijskih gospodarstvih. Na kar polovici kmetijskih gospodarstev naslednik še ni znan. Najbolj očiten je ta trend v Notranjsko - Kraški regiji (55%), sledi Podravska regija (53,72%) in Osrednjeslovenska regija (35,56%). Na skupno 39,29% kmetijskih gospodarstev je naslednik na kmetiji znan. Rezultati se med regijami razlikujejo. Največ naslednikov je znanih v Notranjsko - Kraški regiji, (43%), sledi ji Podravska regija (38%), in Osrednjeslovenska regija (36%).

6 POVZETEK

Cilj diplomskega dela je prikazati stanje in spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007. Preveriti želimo, kako je vstop Slovenije v Evropsko Unijo, v letu 2004, vplival na stanje in spremembe socio-ekonomske strukture slovenskega kmetijstva. Prvi del zajema pregled dostopne literature s področja sprememb v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007 in predstavitev obstoječih podatkov o socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva med leti 2003 in 2007 (struktura dohodkov kmetijskih gospodarstev, obseg dela in storilnost delovne sile, število kmetij po velikostnih razredih, število živali, obdelovalne površine). V drugem delu naloge pa smo na manjšem vzorcu preverili in preučili, če so se procesi prestrukturiranja in s tem spremembe v socio-ekonomski strukturi slovenskega kmetijstva ustavile, in ali proces prestrukturiranja še ni končan, pa obstoječi statistični podatki tega procesa ne kažejo. V analizo podatkov smo vključili le del podatkov iz podatkovne baze SCARLED, ki so se nanašali na obravnavano tematiko diplomskega dela. Analizirali smo podatke, ki so se nanašali na demografske značilnosti, proizvodne vire (zemljišča, stalež živine in delovna sila), zaposlitvene in dohodkovne značilnosti kmetijskih gospodarstev in cilje kmetovanja v prihodnosti.

Kmetijstvo skupaj z lovom in gozdarstvom, v zadnjih letih k bruto domačemu proizvodu prispeva dobra 2% (kmetijstvo pod 2%), k skupni zaposlenosti pa slabih 10%. Oba deleža se zmanjšujeta, velik razkorak med njima pa kaže na še vedno prisoten problem nizke produktivnosti dela v kmetijstvu, tako v odnosu do drugih dejavnosti, kot v odnosu do povprečne produktivnosti v kmetijstvu EU. K nizki produktivnosti dela pomembno prispevajo številni dejavniki, med katerimi lahko izpostavimo neugodno posestno, starostno in izobrazbeno strukturo ter nizko stopnjo specializacije proizvodnje na kmetijskih gospodarstvih. V Sloveniji se je izoblikovala značilna socio-ekonomska struktura kmetijskih gospodarstev, kjer prevladujejo kmetije, ki kombinirajo dohodke iz različnih virov in kjer je kmetijstvo pogosto predvsem dodatna in ne glavna dejavnost. Večina dela na kmečkih gospodarstvih v Sloveniji opravijo člani gospodinjstva, najete delovne sile v kmetijstvu praktično ni. Za 70% članov gospodarstev kmetijstvo predstavlja le dopolnilno oz. dodatno delovno aktivnost ali pa pomagajo občasno. Posledice neugodne strukture delovne sile v kmetijstvu se kažejo tudi v socio-ekonomski strukturi. Prevladujejo mešane in dopolnilne kmetije, ker so kmetije premajhne za zagotovitev primerne dohodka samo iz kmetijstva. Strukturne spremembe v kmetijstvu so se med leti 2003 in 2007 nekoliko upočasnile. Vstop Slovenije v EU v letu 2004 ni bistveno pospešil sprememb na kmetijskih gospodarstvih. Trenda zmanjševanja števila kmetijskih gospodarstev (opuščanje kmetijske pridelave) in zmanjševanje kmetijskih površin sta se upočasnila, morda celo ustavila.

Za analizirani vzorec kmetijskih gospodarstev lahko rečemo, da je starostna struktura gospodarjev dokaj neugodna. Kljub temu rezultati kažejo, da je starostna struktura gospodarjev vseeno bolj ugodna, kot pa na povprečnih slovenskih kmetijskih gospodarstvih. Delež gospodarjev mlajših od 45 let je znašal okoli četrtnine, delež gospodarjev med 45 in 65 let starosti je znašal okoli polovice, delež gospodarjev starejših od 65 let je znašal okoli četrtnine. Za izobrazbeno strukturo gospodarjev na anketiranih kmetijskih gospodarstvih lahko trdimo, da je ugodna in obenem boljša od povprečja na slovenskih kmetijskih gospodarstvih. Delež gospodarjev brez izobrazbe je znašal le 1,5%. Osnovnošolsko izobrazbo je imela okoli tretjina gospodarjev, srednješolsko izobrazbo je

imelo okoli 57% gospodarjev, okoli 10% gospodarjev pa je imelo višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo. V analiziranem vzorcu kmetijskih gospodarstev je bilo okoli 37% gospodarjev zaposlenih na lastni kmetiji, okoli 1,5% na drugi kmetiji, izven kmetijstva je bilo zaposlenih okoli 29% gospodarjev, upokojenih pa je bilo okoli 30% gospodarjev. V dopolnilnih dejavnostih je bilo zaposlenih le 1,5% gospodarstev. V analiziranemu vzorcu kmetijskih gospodarstev so bila kmetijska gospodarstva v povprečju večja kot je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Enako pa je zaslediti trend povečevanja povprečne velikosti kmetijskih gospodarstev v analiziranem vzorcu med leti 2003 in 2006. Povprečna velikost kmetijskih gospodarstev v letu 2003 je bila 9, 21 ha, v letu 2006 pa 9,99 ha, kar pomeni 8, 5% povečanje. Rezultati morda nakazujejo, da se strukturne spremembe v velikostni strukturi odvijajo hitreje kot kažejo podatki državne statistike.

V analiziranem vzorcu kmečkih gospodinjstev so bili najpogostejši viri dohodkov: kmetovanje, zaposlitev izven kmetije, javni transferji in ukrepi SKP in PRP. Ostali viri dohodkov so bili zastopani manj pogosto. Dohodki iz kmetovanja predstavljajo v strukturi dohodkov največji delež v skupnem dohodku kmetijskih gospodarstev. V celotnem vzorcu dohodki iz kmetovanja predstavljajo okoli 35%. Drugi najpomembnejši vir na kmetijskih gospodarstvih predstavljajo dohodki iz zaposlitev izven kmetije. Dohodki iz zaposlitev izven kmetije predstavljajo v skupnem vzorcu okoli 30% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Javni transferji med katere prištevamo pokojnine, štipendije in otroški dodatek predstavljajo v celotnem vzorcu okoli 16% skupnega dohodka kmetijskih gospodarstev. Pomemben vir dohodka v skupnem dohodku kmetijskih gospodarstev imajo dohodki iz ukrepov kmetijske politike in politike razvoja podeželja. V skupnem dohodku kmetijskih dohodkov celotnega vzorca predstavljajo ti dohodki okoli 15%. Ostali viri dohodkov so bili v strukturi dohodkov kmetijskih gospodarstev zastopani v manj kot 1%. Povprečni dohodek iz kmetovanja je znašal 10368,30 €. Dohodki iz kmetovanja so bili najvišji v Osrednjeslovenski regiji (13247,06 €), sledi Podravka regija (12922,43 €), najnižje dohodke iz kmetovanja pa dosegajo v Notranjsko - Kraški regiji (4789,29 €). Povprečni dohodek iz zaposlitve izven kmetije je znašal 8801,75 €. Dohodki iz zaposlitve izven kmetije so najvišji v Osrednjeslovenski regiji (10384,71 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (9345,71 €) najnižje dohodke iz zaposlitve izven kmetije pa dosegajo v Podravski regiji (7798,38 €). Povprečni dohodek iz naslova javnih transferjev je znašal 4766,45 €. Najvišje dohodke iz javnih transferjev imajo v Osrednjeslovenski regiji (9681,76 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (5137,86 €), najnižje dohodke iz javnih transferjev pa imajo v Podravski regiji (2474,76 €). Povprečni dohodek iz ukrepov SKP in PRP je znašal 4419,31 €. Najvišje dohodke iz ukrepov SKP in PRP imajo v Podravski regiji (5511,14 €), sledi Notranjsko - Kraška regija (3384,29 €) in Osrednjeslovenska regija (3362,35 €). Povprečni skupni dohodek analiziranih kmetijskih gospodarstev je znašal 29660,38 €. Skupni dohodki kmečkih gospodinjstev so bili najvišji v Osrednjeslovenski regiji (37852,55 €), sledi Podravska regija (31121,80 €), najnižje skupne dohodke pa dosegajo v Notranjsko - Kraški regiji (22728,58 €). Pri analizi strukture kmetijskega dohodka po velikostnih razredih ESU smo ugotovili, da je v analiziranem vzorcu skupno 12,2% čistih (profesionalnih) kmetij, največ v Podravski regiji (19,7%), sledi Osrednjeslovenska regija (15,6%) in Notranjsko-Kraška z le 3,8% čistih kmetij. V vzorcu skupno ima kar šestina gospodarjev namen kmetijo prenesti na naslednike.

7 VIRI

- Bojnec Š., Latruffe L. 2007. Farm size and efficiency: The case of Slovenia. V: Development of agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe: thematic proceedings. 100th Seminar of the EAAE, Novi Sad, Serbia, 21-23 jun. 2007. Tomić D., Ševarlić M.M. (ur.). Novi Sad, Serbian Association of Agricultural Economists and Regional Chamber of Economy: 231-239
- Buchenrieder G., Möllers, J., Happe K., Davidova S., Fredriksson L., Bailey A., Gorton M., Kancs d'A., Swinnen J., Vranken L., Hubbard C., Ward N., Juvančič L., Milczarek D., Mishev P. 2007. Conceptual framework for analysing structural change in agriculture and rural livelihoods, SCARLED Deliverable 2.1.
http://www.scarled.eu/uploads/media/SCARLED_D2.1_01.pdf (18. feb. 2010)
- Cunder T. 2006. Slovensko podeželje in nova strategija razvoja podeželja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Dela, 25: 147-158.
http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/Publikacije/Dela/files/Dela_25/12%20cunder.p...
(27. feb. 2010)
- Cunder T. 2003. Strukturne spremembe v slovenskem kmetijstvu in razvoj podeželja. V: Podeželje na prelomu tisočletja: problemi in izzivi. Mednarodna znanstvena geografska konferenca, Ljubljana, 19-21 sept. 2001. Klemenčič M.M. (ur.). Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete: 123-137
- Cunder T., Bedrač M. 2006. Rural employment in the context of rural development in Slovenia: D12-3 third 6-monthly report: CEEC agri policy.
<http://www.euroqualityfiles.net/cecap/Report%203/Section%202%20country%20report/...>
(27. jan. 2010)
- Erhart V. 2008. Percepcija dopolnilnih dejavnosti v slovenskem kmetijstvu. Specialistično delo. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 74 str.
- Erjavec E., Kavčič S., Juvančič L., Kuhar A. 1998/1999. Uvod v agrarno ekonomiko in politiko. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 246 str.
- Eurostat. 2008. Farm Structure in Slovenia 2007. Statistics in focus, 87: 7 str.
- Jaklič T., Juvančič L., Žgajnar J., Kavčič S. 2009. A comparative analysis of structural adjustments patterns and determinants of structural change in five selected NMSs. SCARLED Deliverable 5.1.
http://www.scarled.eu/uploads/media/SCARLED_D5.1.pdf (3. mar. 2010)
- Juvančič L. 2001. Modeli kmečkih gospodarstev – možnosti in omejitve. V: Učinki reforme slovenske kmetijske politike. 1. konferenca DAES, Ljubljana, 1. oktober 2001. Erjavec E., Juvančič L. (ur.). Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 223-243

- Juvančič L. 2002. Ponudba dela in odločanje o zaposlovanju na kmečkih gospodarstvih v Sloveniji. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Kmetijstvo (Zootehnika), 80: 129-145
- Kerbler-Kefo B. 2008. Vpliv dejavnikov socialnoekonomske strukture hribovskih kmetij v Sloveniji na časovno opredelitev prenosa teh kmetij na naslednike. Acta Agriculturae Slovenica, 91: 443-464
- Klemenčič M. M. 2006. Teoretski pogled na razvojne strukture slovenskega podeželja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Dela, 25: 159-171
- Knific K., Bojnec Š. 2009. Diverzifikacija dohodkov gospodinjstev na hribovitem podeželskem območju. Koper, Univerza na Primorskem, Fakulteta za management Koper: 137 str.
- Kovačič M., Kramarič F., Udovč A. 2005. Socio-ekonomski tipi kmetij po podatkih popisa kmetijskih gospodarstev v letu 2000. V: 3. Konferenca DAES. Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje, Moravske Toplice, 10-11 nov. 2005. Kavčič S. (ur.). Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 71-79
- MKGP (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS). 2007. Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013.
www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/.../NSN_-_potrjena.pdf (15. apr. 2010)
- MKGP (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS). 2008a. Analiza učinkov kmetijske politike za obdobje 2004-2008 (gradivo za novinarje).
www.mkgp.gov.si/.../Novinarsko.../Novinarske.../08_08_18_Analiza_ucinkov_kmetijske7politike.pdf (28. apr. 2010)
- MKGP (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS). 2008b. Stanje v slovenskem kmetijstvu v letih 2006 in 2007.
www.mkgp.gov.si/.../mkgp.../08_01_16_stanje_kmetijstvo_2006_2007.doc (30. apr. 2010)
- Oblak O., Juvančič L., Erjavec E. 2003. Ocena skupnega dohodka na kmečkih gospodarstvih v Sloveniji. V: 2. konferenca DAES. Slovensko kmetijstvo in Evropska unija, Ljubljana, 14. april 2003. Kavčič S., Erjavec E., Kuhar A. (ur.). Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 273-288
- Perpar A. 2002. Stanje in procesi v kmetijstvu v različnih tipih podeželskih območij v Sloveniji. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Kmetijstvo (Zootehnika), 79: 281-300

Poročilo o stanju kmetijstva, gozdarstva in agroživilstva v letu 2005. 2006. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS in Kmetijski inštitut Slovenije: 172 str.

<http://www.kis.si/pls/kis/!kis.web?m=36&j=SI#nav> (10. jun. 2010)

Poročilo o stanju kmetijstva, gozdarstva in agroživilstva v letu 2007. 2008. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS in Kmetijski inštitut Slovenije: 173 str.

<http://www.kis.si/pls/kis/!kis.web?m=36&j=SI#nav> (10. jun. 2010)

SAS /STAT. 2001. The SAS System for Windows. Version 8.2. Cary, NC, SAS Institute

Statistični letopis Republike Slovenije 2005. 2006: 611 str.

Statistični letopis Republike Slovenije 2007. 2008: 600 str.

Zakon o kmetijstvu. Ur.l. RS št. 45-1978/08

ZAHVALA

Najprej bi se zahvalil mentorju prof. dr. Emilu Erjavcu in recenzentu doc. dr. Luki Juvančiču za vso strokovno pomoč, navodila in nasvete pri izdelavi diplomskega dela.

Nadalje gre zahvala prijateljem Marku Lukiću, Aljažu Vajdi, Aronu in Goranu Volfu, Milenku Antiću in prijateljici Tanji Travnika, za vse vzpodbude med študijem in pisanjem diplomskega dela.

Diplomsko delo posvečam mami Joži in babici Mariji.

PRILOGE

Priloga A:

Anketni vprašalnik SCARLED (izbrana vprašanja)

EVROPSKA UNIJA - STRUKTURNE SPREMEMBE V KMETIJSTVU IN NA PODEŽELJU

Dobro jutro/dan/večer, sem _____ in opravljam anketo v okviru raziskovalnega projekta Evropske unije. Namen projekta je proučiti stanje kmetijstva in življenja na podeželju. Vaši podatki bodo ostali anonimni, kakor tudi imena vas in članov vašega gospodinjstva. V poročilu bomo predstavili le pregled rezultatov za skupine gospodinjstev in njihovih članov.

Šifra vprašalnika: _____

Datum anketiranja: Dan: _____ Mesec: _____ 2007/2008

Ime anketarja: _____

Država: _____ Regija: _____ Ime vasi: _____

Anketiranec naj bi bila glavna oseba v gospodinjstvu. Če to ni mogoče, kot anketiranec lahko sodeluje njegov/a partner/ka.

Ali je anketiranec glavna oseba v gospodinjstvu*?

☐ Da

☐ Ne

Če 'Ne', navedite odnos anketiranca do glavne osebe v gospodinjstvu (t.j. partner, otrok, stric): _____

Ali katerikoli drug član gospodinjstva sodeluje pri anketiranju?

☐ Da

☐ Ne

Če 'Da', navedite odnos anketiranca do glavne osebe v gospodinjstvu (t.j. partner, otrok, stric): _____

☐ Ne

V okviru tega vprašalnika ne anketiramo družin, ampak gospodinjstva. Gospodinjstvo predstavlja posamezna oseba ali več oseb, ki niso nujno med seboj sorodniki, in živijo skupaj ter skupno porabljajo vsaj del svojih dohodkov.

* Za 'glavno osebo v gospodinjstvu' štejemo družinskega člana, ki ima največjo vlogo pri odločanju o razporejanju dela in skupnih dohodkov med člani gospodinjstva.

DEL C: ZNAČILNOSTI GOSPODINJSTVA

Potrebno izpolniti za VSE gospodinjske člane		Potrebno izpolniti za gospodinjske člane starejše od 16 let							
Član gospodinjstva	C.1 Spol Moški ... (0) Ženski ... (1)	C.2. Starost	C.3 Status člana gospodinjstva	C.4 Narodnost	C.5 Dosežena stopnja izobrazbe	C.6 Glavna zaposlitev	C.7 Ali je oseba v letu 2006 delala v drugem delu države ali v tujini?	C.8 Oblika prejšnje zaposlitve (če ista, preskoči C.9)	C.9 Zakaj je oseba prenehala s to dejavnostjo?
Št.		Leta	Šifra	Šifra	Šifra	Šifra	Šifra	Šifra	Šifra
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									

C.15 Kakšna je bila struktura vašega gospodinjstva v letu 2003?
2003?

Prosimo, navedite število:

- a) Otroci mlajših od 16 let: _____
b) Odrasli (16 let in več): _____

C.16 Je bila v letu 2003 glavna oseba v gospodinjstvu ista kot v letu 2006? **Ne** ☐
Da ☐

C.17 Ali je oseba, ki je bila glavna v gospodinjstvu v letu 2003, živela v istem kraju pred letom 1990? **Ne** ☐ **Da** ☐

C.18 Ali se je oseba, ki je bila glavna v gospodinjstvu v letu 2003, ukvarjala s kmetijstvom pred letom 1990? **Ne** ☐ **Da** ☐

C.19 Če pri C.18 'da', ali je ta oseba imela:
a) Praktične izkušnje z delom na kmetiji **Ne** ☐ **Da** ☐
b) Izkušnje z vodenjem kmetije **Ne** ☐ **Da** ☐

F.1 Žaželeno je, da anketiranci podajo tako skupno vrednost dohodka kot tudi razporeditev dohodka v odstotkih po vseh kategorijah od a) do i). Če anketiranec težko poda oceno o skupnem dohodku, zadostujejo tudi deleži po kategorijah. Za samo raziskavo je namreč ključnega pomena, da je podana ocena o denarni vrednosti za kategorijo b) Podpore iz naslova kmetijske politike in politike razvoja podeželja, in g) Javni transferji za leto 2006. Če anketar poda denarne vrednosti za vse kategorije a) - i), označite, da je vsota enaka skupnemu dohodku gospodinjstva za leto 2006. Glede odstotkov preverjajte, če je vsota v posameznem stolpcu enaka 100%.

DEL F: DOHODKI

F.1 a) Prosimo, navedite odstotke in skupne vrednosti za naslednje dohodkovne vire, ki sestavljajo skupni prihodek gospodinjstva za leti 2006 in 2003:

	Skupna vrednost		Odstotki	
	2006 EUR		2006 %	2003 %
a) Zasluzki od kmetovanja in prodaje lastnih kmet. proizvodov (skupni prihodki)				
b) Prejemki iz naslova kmetijske politike in politike razvoja podeželja				
c) Zasluzki iz dela na drugi kmetiji (npr. strojne storitve)				
d) Zasluzki iz samozaposlitve izven kmetije (brez turizma na kmetiji)				
e) Zasluzki iz turizma na kmetiji				
f) Zasluzki iz zaposlitve izven kmetije				
g) Javni transferji (t.j. pokojnine, štipendije, otroški dodatki)				
h) Kapitalski dohodki, obresti, prodaja vrednostnih papirjev				
i) Nakazila				
Če so podane denarne vrednosti za a) - i), prosimo, označite, da je vsota enaka skupnemu letnemu dohodku gospodinjstva za leto 2006. VSOTA:			= 100%	= 100%
Kontrola:				

Če so podane denarne vrednosti za a) - i), pojdite na F.4.

Če ni podanih zgornjih denarnih vrednosti za a) -i):

F.2 b) Ali lahko ocenite, kolikšen je bil skupni letni prihodek vašega gospodinjstva za leto 2006? _____ EUR

F.3 c) Če ne, ali lahko ocenite, v katero od naslednjih skupin bi se uvrstil skupni letni prihodek vašega gospodinjstva za leto 2006 (v EUR):

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
pod 8.000	8.000 -	10.000 -	12.000 -	14.000 -	16.000 -	18.000 -	20.000 -	22.000 -	24.000 in več
	10.000	12.000	14.000	16.000	18.000	20.000	22.000	24.000	24.000 in več

F.4 a) Ali lahko ocenite, kolikšen je bil skupni letni prihodek za leto 2003? _____ EUR

DEL G: PROIZVODNI DEJAVNIKI- ZEMLJIŠČA

G.1 Prosimo, navedite skupen obseg kmetijskih zemljišč, ki jih upravlja vaše gospodinjstvo:

	2006 (ha)	2003 (ha)
a) Skupna zemljišča v obdelavi, vključno s tistimi v začasni prahi (brez gozdnih površin!)		
b) - <i>Od katerih površine v namakanju (brez ohišnic!)</i>		
c) - <i>Od katerih ohišnic</i>		
d) Trajno neobdelana zemljišča, ki niso upoštevana zgoraj		

G.2 Koliko od navedenih zemljišč (G.1) je lastnih in koliko najetih?

	2006 (ha)	2003 (ha)
a) V lasti gospodinjstva		
b) V najemu		

ANKETAR: Če vam anketiranec pove podatek o površini gozda, podatek zabeležite tukaj _____ (vnos podatkov v računalnik pa zaenkrat ni potreben)

G: PROIZVODNI DEJAVNIKI- ZEMLJIŠČA (NADALJEVANJE)

G.7 a) Koliko parcel obdelujete?

(Število)

b) Kolikšna je razdalja do najbolj oddaljene parcele? (km)

2006	2003

G.8 Prosimo, če navedite podatke za vaše največje parcele (max.5 največjih parcel):

Parcela št.	Velikost (ha)		Oddaljenost (km)	
	2006	2003	2006	2003
1				
2				
3				
4				
5				

H. KMETIJSKA PROIZVODNJA, RABA IN PRODAJA - ŽIVINOREJA

H.13 Ste imeli kaj živine v letih:

a) 2006: Ne ☐ Da ☐

b) 2003: Ne ☐ Da ☐

Če 'da' (2006), nadaljujte z vprašanji H.14-H.16. Drugače nadaljujte z vprašanjem H.17.

DEL K: DEJAVNOSTI KMETOVANJA V PRIHODNOSTI

V zadnjem delu ankete želimo izvedeti nekaj več o prihodnjih načrtih vaše kmetije.

K.1 Tu je navedenih nekaj trditev. Katera od njih najbolj opisuje glavne cilje vašega gospodarstva v naslednjih 5 letih? Izberite **samo en** odgovor.

a) Brez sprememb	☐
b) Prenehati s kmetovanjem	☐
c) Zmanjšati obseg kmetovanja	☐
d) Povečati delež prodaje	☐
e) Upokožitev	☐
f) Prenos na naslednjo generacijo	☐
g) Intenzivirati kmetovanje (povečanje dela/inputov)	☐
h) Zmanjšati intenzivnost kmetovanja (zmanjšanje dela/inputov)	☐
i) Specializacija kmetovanja	☐
- Če b) 'Prenehati s kmetovanjem':
- K.2 Kaj nameravate narediti z zemljišči?
a) Ohraniti zemljišča (brez uporabe) (1)	☐
b) Dati v najem..... (2)	☐
c) Prodati zemljišča..... (3)	☐

K.3 Ali je naslednik na kmetiji že znan? Ne ☐ Da ☐ Ni relevantno ☐
Če 'Da', pojdite na vprašanje K.5, drugače prosimo odgovorite na vprašanje K.4.